

UNITÁRIUS ÉLET

XXX. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1976. OKTÓBER—DECEMBER

Karácsony ünnepén az Úrasztala mellett

Máté 18, 21—22

Az afrikai őserdőben, egy pálmákkal körülvett tisztáson áll egy őszhajú, görnyedt hátú, tiszteletet parancsoló férfi, Schweitzer Albert, a nagy emberbarát, tudós teológus, világhírű orgonaművész és orvos, sok-sok ezer segítség után sóvárgó bennszülött gyógyítója, aki több mint fél évszázadon át Jézus parancsolatait nem csupán ajkain hordozta, hanem magasrendű, hősi életével, nemes cselekedeteivel valóságossá is magasztosítva, a Jézus-tanítvány nevezetre a legteljesebb mértékben méltónak bizonyult.

Karácsony van. A lambarenei kórház betegeinek és azok hozzátartozóinak istentiszteletet tart a nagy orvos az idézett evangéliumi szöveg alapján, amelyben Jézus-tanítványnak a felebaráti szeretet parancsolatai értelmében nem hétszer, hanem hetvenhétszer is meg kell tudnia bocsátani. Ezen a helyen példázatokban lehet az örök igazságokat érthetővé tenni. Ezért úgy prédikál, mint egykor a nagy tanítómester, Jézus. Mondanivalója egyszerű, tiszta, világos, megragadó, elgondolkoztató és cselekvésre indító. Íme, így hangzik a prédikáció, amely alig néhány mondatból áll:

Reggel azt veszed észre, hogy a szomszéd kecskéje eszi a banánt, amit te magadnak ebédre szedtél. Jézus azt parancsolja neked, hogy maradj nyugton. Csak arra kérd szomszédodat, hogy a téged ért kárt pótolja ki. Ha erre nem hajlandó, gondold arra, hogy Isten a te ültetvényedben ad neked annyi banánt, hogy az biztosítja mindennapi kenyeredet.

Aztán jön az az ember, akitől reggel banánt küldtél a piacra. Csak kilenc csomónak az árával számol el, pedig te tizet adtál neki és váltig bizonygatja, hogy téled csak kilenc csomót vett át. Ne kiálts rá, hogy hazudik. Gondold arra, hogy életedben te is hányszor hazudtál, amiről csak te tudsz és Isten, és vonul nyugodtan kunyhódba.

Tüzet akarsz gyújtani és észreveszed, hogy ellopták aprított fadat. Ne szaladj a törzsfőnökhöz, hanem gondold arra, hogy ma már kétszer megbocsátottál; erőlted hát szivedet a harmadik megbocsátásra is.

Este halászni indulsz és bosszankodva látod, hogy csónakodat valaki elkötötte és halászni ment rajta. Te bizonyára arra gondolsz, hogy egy fa mögé bújva meglesed a tettetést, hogy mikor visszajön, rátörj, megöklözd és elszedd tőle a zsákmányt. De megint végy erőt magadon, mert Jézus megbocsátásra kényszerít. Ha visszaérkezik, menj eléje, intsd meg szelíden. Azt hiszem, ha nem veszekszel vele, csodálatában még a nála levő halakat is odaadja neked.

Ha ezen az estén Jézus a faludba jönne, úgy gondolom, odaállhatnál elébe, és ő megdicsérne téged. Azt mondaná neked, amit közel 2000 esztendővel ezelőtt Péternek mondott: „Jól cselekedtél, mert nemcsak hétszer, hanem hetvenhétszer is meg kell bocsátanod, hogy Isten is újra megbocsásson neked.”

Ennyi az egész egyházi beszéd. Utána, mint minden istentisztelet végén, a nagy testi és lelki orvos megkérdezi hallgatóitól: „Megegyezik-e fejetek a szívetekkel?” És a négerek kórusban felelik: „Igen, megegyezik.” És befejezésül hangzik a gyülekezet felé a biztató szózat: „Íme, megértettétek a megbocsátás nagy jézusi parancsolatát, és készek vagytok azt mindennapi életetekben megcselekedni. Távozzatok hát e szent helyről Isten áldásával, és ünnepeljetelek lélek szerint!”

Ebben a megragadó, lenyűgöző egyházi szolgálatban benne van az egész karácsonyi evangélium, benne van a tiszta, fenséges jézusi örömmüzenet, példaadó tanítómesterünk eszményi életprogramja, amit a gyakorlatban megvalósítani nagyon nehéz, de ami azért mégis az örök karácsonyi program marad. Mennyire időszerű számunkra is mindaz, ami karácsony reggelén a pálmafák árnyékában egyszerű, hívő emberek felé elhangzott; milyen kísértetiesen talál kevés változtatással a mi hétköznapjainkra is!

Hangzik azért felénk is, karácsony ünnepén, az úrasztala mellett a Jézus szellemében megfogant és bűnbánatra készítő örök nagy kérdés: Megegyezik-e fejetek szívetekkel? Más szóval, advent ünnepi áhitatában, az úrasztala elé járulásunk alázatos előkészületében figyeltünk-e Jézus parancsolataira? Néztünk-e mélyen, őszintén önmagunkba? Próbáltuk-e felebarátaink ellenünk elkövetett hibáit és vétkeit újból és újból megbocsátani? Határoztuk-e el magunkat az Istennek tetsző életre?

Íme, Jézus asztala hív és vár. Hív bűnbánatra és várja, hogy e szent helyen lélekben újjászülessünk. Próbáljunk hát a kenyér és bor jegyeiben felénk nyújtott legszentebb áldásra méltónak bizonyulni. Figyeljük a legfőbb jézusi parancsolatokat, és legyünk készen azoknak teljesítésére. Egyezték meg fejünk szívetekkel, hogy Jézus asztala mellett karácsony fényéből ránk is hulljon egy-két áldássugár, és szentelje meg Isten előtti alázatos leborulásunkat.

A Keresztény Magvető 1971. évi 4. számából

Dr. Kovács Lajos
püspök

Lapunk olvasóinak kellemes karácsonyi ünnepeket
és boldog új esztendőt kívánunk

Miklós Imre államtitkár kitüntetése

Miklós Imre államtitkárt, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét, az állam és az egyház közötti együttműködés fejlesztése terén végzett kiemelkedő munkája elismeréseként a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a

Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki. A kitüntetést Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese nyújtotta át. Jelen volt Györi Imre, az MSZMP Központi Bizottságának titkára.

Dr. Ijjas Lózsef kitüntetése

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa dr. Ijjas József kalocsai érseknek a magyar állam és a katolikus egyház közötti jó viszony fejlesztése érdekében végzett kimagasló tevékenysége elismerésül 75. születésnapja alkalmából a Béke és Barátság Érdemrend kitüntetést adományozta.

A kitüntetést Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke adta át. Jelen volt a kitüntetés átadásánál Aczél

György, a Minisztertanács elnökhelyettese, Kállai Gyula, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke, Cseterki Lajos, az Elnöki Tanács titkára, Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke.

A katolikus egyház képviselőjében dr. Lékai László bíboros, esztergomi érsek a magyar katolikus püspöki kar elnöke vett részt a kitüntetésen.

„MÁTÉ EVANGÉLIUMA”

Ezen a címen volt látható a Film-múzeumban Pasolini olasz filmrendező olasz-francia közreműködéssel készült filmje.

A film láttán, sok minden más mellett, két dolog jutott eszünkbe:

Máté evangéliuma eseményeinek filmre vitelek, óhatatlanul a történelmi Jézus alakját keressük; illetve ezen kívül keressük a mai idők „Jezusát” is.

Tehát a történelmi Jézus és a mai „Jézus”, mint két követelmény jelentkezik Máté evangéliuma eseményeinek képi megjelenítésekor.

Látszólag nem nehéz megjeleníteni a történelmi Jézus alakját. De csak látszólag nem nehéz. Azok a művészek, akik ezt megkísérelték, a művészet legkülönbözőbb területein, egyöntetűen vallották és vallják, hogy amikor a megvalósítás küszöbéhez érkeztek, valósággal meghökkentek, gyöngyözött a homlokuk, rendkívül sok változat született meg lelkükben s végül, amit megvalósítottak, elszürkült a mögött, amit elképzelték. Ez a nehézség a filmművészet eszközeivel, vagyis a mozgó és „beszélő” kép segítségével történő megjelenítéskor még csak fokozódik. Pasolini úgy próbálta a való élet közelségét s annak atmoszféráját biztosítani a filmen, hogy a darab főszereplőit civilek közül válogatta. Jezust egy spanyol diák, az idős Máriát a filmrendező édesanyja, Magdalénát egy írónő „alakítja”.

A ma „Jezusának” megteremtése, megelevenítése még az előbbinél is nehezebb. E tekintetben milyen támasza volt Pasolininek? A kereszténység valamennyi ortodox ága egyöntetűen vallja, hogy Jézus Krisztus tegnap és ma ugyanaz, sehol semmi változás! Az unitárius, tehát a szabadelvű kereszténység az előbbivel ellentétben vallja, hogy minden változik és alakul.

Ez azt jelenti, hogy a ma „Jezusát” akarván megragadni, tudnunk kellene, hogy milyen ma „Jézus” a maga szellemi mivoltában, illetve tudnunk kellene, hogy a mai embe-

riség százmillióiban hogyan valósul meg a jézusi szellem! Vajmi nehezen tudunk ennek eleget tenni, de ebbéli fáradozásunk valamilyen eredményt azért felmutathat. Ez az eredmény azonban annyiféle, ahányan valamilyen módon és valamilyen eszköz segítségével megrajzolni kívánják a ma „Jezusát”.

Pasolini egyszerűen vászonra viszi Máté evangéliumának eseményeit, egymás mellé sorakoztatva azokat, korhú helyet és korhú kosztümöket alkalmazva, tehát nem dolgozza fel az evangéliumot, nem állítja azt, hogy alkalmazni kívánja a mára. De ez az alázatos megközelítése a témának valami olyan bensőségességet kölcsönöz a filmnek, olyan feszültséget teremt, mondhatnám „áhitatot” visz a nézők lelkébe, hogy arra kell gondolnunk: mégis csak történik itt valami, ami több, mint az események pusztá felsorakoztatása. — Persze, hogy történik! S ez abban nyilvánul meg, hogy a művész kezének nyoma jelen van a filmalkotásban. Ugyanis, ha a művészet maga ragad meg egy témát, bármilyen régi legyen, vagy bármilyen mai legyen — s itt a régi a történelmi Jézus, az új a mai „Jézus” — abban a lényegét látja meg, az eszmét magát, s ha azt birtokba vette — és Pasolini képes volt erre —, akkor már csak testet kellett adjon annak, a film képi anyagában.

Tehát a téma magasztos, Pasolini pedig művésze a filmrendezésnek, s így született egy nagyon mai művészi alkotás. Amit a filmen ka-

punk, az távol van a teljességtől természetesen, de amit nyújt, az viselős magával a teljességgel.

Elmondhatjuk, hogy a film reálisan birkózott meg a transcendencia problémájával is. Egyesek ugyanis állítják, hogy Jézus Krisztus a mennyben van, mások vallják, hogy O itt van. A film láttán egyértelműen nyilvánvalóvá válik, hogy *egység* van itt jelen. Nem különül el az isteni világ és az emberi világ, a szellemi lét és az anyagi lét. Ontudatos szellemi átélés van, tele belső feszítő erővel... „Isten országa ti bennetek van” — tanítja Jézus, s ezt Pasolini nagyon érzi, nem azért, mert a vallás talaján áll. Pasolini nem vallásos beállítottságú ember, a szó hagyományos értelmében. Filmje arról beszél, hogy az egyetemes emberi kultúra része az, ami a Máté evangéliuma szerint isteni és emberi, mint teremtő, alkotó és megtartó egység.

Kár, hogy a filmforgalmazó vállalat „feliratait” két-három helyen hiányosak, éppen a leglényegesebb esetekben. Ez lebecsülése a nézőközönségnek. Nagyon zavaró az a néhány filmkocka, amikor Jézus „kítő” és hangoskodik. Ilyenkor épp ellenkezője történik annak, ami pedig a cél volna; megszűnik a feszültség, mert a „külső” veszi át a „belső” szerepét s nagyon esik a film amúgy igen magas művészi színvonal.

Végző fokon művészi színvonalú, nagy filmalkotást láhattunk Pasolini „Máté evangéliumá”-ban.

Bencze Márton

Dr. Hermann Heering budapesti szolgálata

Dr. Hermann Heering a leydeni egyetem teológiai fakultásának professzora, a holland remonstráns egyház vezetőségi tagja, felesége és André Dumas párizsi protestáns teológiai professzor és felesége kíséretében látogatást tett hazánkban. Ennek rendjén szept. 5-én budapesti Nagy Ignác u. templomunkban prédikált, tolmácsolás mellett. A vendégeket püspökünk fogadta, üdvözölte és ebédet adott tiszteletükre.

Dr. Heering professzor egyben részt vett a nemzetközi Societas Ethica, idén Balatonfüreden tartott évi rendes kongresszusán. E szervezet az európai teológiai akadémiák etikával foglalkozó szakembereit tömöríti. Az eredményes konferencián több érdekes előadás hangzott el. A szervezet vezetőit Budapesten fogadta dr. Bartha Tibor az Ökumenikus Tanács elnöke és Straub István az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese.

A fegyver nélküli világért

Ünnepélyes külsőségek között, mély belső tartalommal telítve ülésezett szeptember 20–21. napjain a Hazafias Népfront VI. kongresszusa. Nemcsak hazai kérdésekkel foglalkozott, hanem részt kért az egész világot foglalkoztató kérdésekből. Felszólalt a tartós békéért, az emberiség létét veszélyeztető fegyverkezés megszüntetéséért és az általános és teljes leszerelésért. Leszögezte, hogy a Népfront támogatja a második stockholmi felhívást, küzd azért, hogy szerte a világon Helsinki szelleme megvalósuljon. A társadalmi haladásnak ugyanis előfeltétele a politikai és katonai enyhülés, melynek jelei biztatóak.

A háborúktól és fegyverektől mentes világ csak napjainkban válhatott reális célkitűzéssé — állapítja meg a kongresszuson elfogadott nyilatkozat — amikor a szocializmus világrendszeré, így a társadalmi fejlődés döntő tényezőjévé vált. Az egyetlen olyan társadalmi rendszeré, amelyben nincsenek háborúk ki-robbantásában, fegyverkezésben érdekelt, háborús nyereszkezésre spekuláló osztályok és csoportok.

Figyelmeztet azonban arra is, hogy az enyhülésnek és a leszerelésnek vannak ellenzői, akik még jelentős erőtartálékkal rendelkeznek, akiknek tevékenységére éberem kell ügyelnünk, hogy azt idején elutasíthassuk.

A kongresszus nagy jelentőséget tulajdonít azoknak a leszerelési tárgyú állásfoglalásoknak, melyeket az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. augusztus 1-jén aláírt záróokmányában, valamint az európai kommunista és munkáspártok berlini konferenciájának 1976. június 30-án közzétett dokumentumaiban rögzítettek. Helyesli és meggyorsítani szeretné a Leszerelési Világértekezlet előkészítését és összehívását.

A zárómondat különösképpen a szívünkhöz szól: A leszerelés több élelmet, fejlődő gazdaságot, több kultúrát, az alkotómunka lehetőségét, a haladás meggyorsítását jelenti valamennyi nép számára. Felhívjuk a magyar társadalmat — fejeződik be a felhívás —, hogy együtt a világ békeszerető, haladó erőivel, a jövőben is cselekvően vegyen részt minden erre irányuló erőfeszítésben.

A kongresszus tagságában, a választott kiküldöttek és a meghívott tanácskozó tagok között, hazánk minden társadalmi rétege képviselve volt. Köztük jelentős számmal vettek részt a hazai egyházak képviselői is. Az unitáriusokat e sorok írója képviselte. Az egyházi résztvevők közül az elnökség tagja volt dr. Lékai László bíboros, esztergomi prímás érsek, és dr. Bartha Tibor tiszántúli református püspök, a zsinat egyházi elnöke. Mindketten alkalmat kaptak a felszólalásra. Idézünk gondolataikból, melyek mindannyiunk el nem mondott felszólalásának gondolatai lehettek volna.

Az országépítő munkában a vallásos emberek is részt vesznek — mondotta dr. Lékai László.

A Hazafias Népfront mai kongresszusi beszámolójának mindjárt az elején megragadott ez a gondolat: építő munkánk során tovább változik az ország képe, változunk mi is, most élő emberek. A már elvégzett munka a jövőnek is szól...

Úgy látom, hogy a Hazafias Népfront VI. kongresszusa is tárgyilagosan rajzolta meg az eddig megtett utat és a következő évek teendőit: az öt feladatkör révén hogyan kell megragadnia Kairoznak, a kedvező időnek a jelenlétét. Ehhez a kérdéshez szólok hozzá elsősorban a katolikus egyház szempontjából.

Az 1976-os esztendőben a katolikus egyház örömmel tekint vissza arra a harmonikus kibontakozásra, amelynek folyamán a teljes hierarchiája — élén a prímás érsekkel — helyreállt, a Vatikán és a Magyar Állam tárgyalása eredményeként.

A magyar egyháznak és az államnak is érdeke, hogy a kettőjük között kialakult jó viszony továbbra is kedvezően fejlődjen. Ezért mindkét félnek javára válik, ha az eddigi megállapodásaikat betartják. Így a hívek nyugodtak lehetnek afelől, hogy vallásos meggyőződésüket szabadon gyakorolhatják, s emiatt nem érheti őket sérelem, ahogy a beszámoló megnyugtatóan kihangsúlyozza. A hívek főpásztoraikkal az élükön, tevékenyen bekapcsolódhatnak a nem-hívókkal együtt az országépítés felelősségteljes munkájába. Természetesen ők is tiszteletben tartják marxista honfitársaik világnézetét.

Gyümölcsöző együttműködés materialisták és keresztyének között — mondotta dr. Bartha Tibor.

A népfrontkongresszus előkészületeinek is előterében álltak a szocialista társadalom felépítésének a feladatai, s különös hangsúlyt kaptak a helyi, lokális kérdések. Az egyházak arra hívták fel híveik figyelmét, hogy mindenekelőtt saját környezetükben, családjukban, munkahelyükön járuljanak hozzá társadalmunk céljainak, a Hazafias Népfront programjának megvalósításához.

A továbbiakban szólt az állam és az egyház viszonyának jó alakulásáról. Legszentebb történelmi hagyományaink köteleznek bennünket a nemzeti összefogásban való részvételre, amelynek keretében marxisták és istenhívők, jóakarató magyar emberek a világnézeti különbözőségekre való tekintet nélkül — elfogadják egymást partnerként úgyannyira, hogy közöttük gyümölcsöző együttműködés alakulhatott ki. Kitért arra, hogy a materialisták és keresztyének együttműködésének hazai eredményeit megsokszorozza az a tény is, hogy a különböző világnézetet valló emberek összefogása világméretben is fontos feladattá vált.

Most arra van szükség — hangsúlyozta —, hogy a kontinens békés egymás mellett élésének a kormányzatok által kidolgozott keretei tartalommal telítődjenek meg.

A közvélemény ilyen irányú alakításában nagy feladat vár a keresztyén egyházakra is. Annál is inkább, mert — mint mondotta — a tapasztalatok szerint a hidegháború haszonhúzó és hívei előszeretettel használják fel a szocialista államok és az egyházak egymáshoz való viszonyának ügyét lélekmérgező, visszahúzó propagandájuk kifejtésében. Az ilyen hidegháborús törekvésekre az egyetlen és leghatékonyabb válasz a valóság: így hazánkban a Hazafias Népfront keretében kialakult és tovább mélyülő együttműködés materialisták és hívők között.

A napisajtó és az egyházi hetilapok bőven ismertették a beszámolót, a nagyszámú hozzászólás lényegét. Egyetértünk Sarlós István főtítkárral összefoglalójában mondott következő megállapítással: Velem együtt sokan érezhették úgy, hogy e kétnapos vita során szinte az egész ország itt van a kongresszusi teremben. — A vitában nagy hangsúlyt kapott az a megállapítás, hogy fokozott tisztelet és megbecsülés illeti a munkát. Szocialista országunk az alkotó ember, a munka hazája. Kölcsey Ferenc gondolatát idézve zárta beszédét Sarlós István: „Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül.”

A Hazafias Népfront kongresszusa megválasztotta az Országos Tanács tagjait, akik között ott vannak a lélekszámban nagyobb egyházak képviselői is. A Hazafias Népfront elnökévé ismét Kállai Gyulát, főtítkárává Sarlós Istvánt választották meg.

Dr. Ferencz József

ÚJ KÖNTÖSBEN A BIBLIA

A Biblia új fordításának ismertetését folytatjuk. Bevezetőül ismertetünk néhány 1976-ban közreadott adatot a Bibliáról. A Bibliát, illetve annak egyes részeit eddig 1577 nyelvre fordították le. A Bibliatársulatok Világszövetségének legújabb fordítói statisztikájából kitűnik, hogy a teljes szöveget jelenleg 261 nyelven adják ki. A teljes Újszövetség eddig 645 nyelven, a Biblia egyes könyvei — többnyire az evangéliumok — 932 nyelven jelentek meg. A Bibliatársulatok Világszövetsége ma mintegy 500 fordítói tervvel

foglalkozik, amelyek között az első ízben történő fordítások mellett, számos újfordítás is előfordul. Így akarják a Biblia nyelvét az egyes nemzetek nyelvéhez korszerűen nozzaigazítani.

1975-ben ez a szervezet összesen mintegy háromszázmillió bibliai tárgyú könyvet és füzetet adott ki és terjesztett. Az előállítás költségei világméretű emelkedése ellenére a legtöbb afrikai új országban a Biblia „a legkedvezőbb áron, a legkönnyebben kapható és a legtöbbet olvasott könyv”.

Károli

KRISZTUS SZÜLETÉSE

Lukács 2,1—20.

És lőn azokban a napokban, Augusztus császártól parancsolat adaték ki, hogy mind az egész föld összeírattassék.

Ez az összeírás először akkor történt, mikor Siriában Czirénius volt a helytartó.

Mennek vala azért mindenek, hogy beírattassanak, ki-ki a maga városába.

Felméne pedig József is Galileából, Názáret városából Judeába, a Dávid városába, mely Bethlehemnek nevezetik, mivelhogy a Dávid házából és háznépe közül való volt.

Hogy beírattassék Máriával, aki néki jegyeztetett feleségül, és várandós vala.

És lőn, hogy mikor ott valának, betelének az ő szülésének napjai. És szülé az ő első szülött fiát; és bepólyálá őt, és helyezteté őt a jászolba, mivelhogy nem vala nekik helyök a vendégfogadó háznál.

Valának pedig pásztorok azon a vidéken, a kik kunn a mezőn tanyáztak és vigyáztak éjszakán az ő nyájok mellett.

És imé az Urnak angyala hozzájok jöve, és az Urnak dicsősége körülvevé őket: és nagy félelemmel megfélemlének.

És monda az angyal nekik: Ne féljete, mert imé hirdetek néktek nagy örömet, mely az egész népnek öröme lesz;

Mert született néktek ma a Megtartó, ki az Ur Krisztus, a Dávid városában.

Ez pedig néktek a jele: találtok egy kis gyermeket bepólyálva fekdüdni a jászolban.

És hirtelenséggel jelenék az angyallal mennyei seregek sokasága, a kik az Istent dicsérik és ezt mondják vala:

Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, és e földön békeség, és az emberekhez jó akarat!

És lőn, hogy mikor elmentek az angyalok ő tőlük a mennybe, mondanak a pásztoemberek egymásnak: Menjünk el mind Bethlehemig, és lássuk meg e dolgot, a melyet az Ur megjelentett nekünk.

Elmenének azért sietséggel, és megtalálák Máriát és Józsefet, és a kis gyermeket, ki a jászolban fekszik vala.

És ezt látván, elhirdeték, a mi nékik a gyermek felől mondatott vala.

És mindenek, a kik hallák, elcsodálkoznak azokon, a miket a pásztorok nekik mondatottak.

Maria pedig mind ez igéket megtartja, és szívében forgatja vala. A pásztorok pedig visszatérének, dicsóitván és dicsérvén az Isten mind azok felől, a miket hallottak és láttak, a mint nekik megmondatott.

Ökumenikus

Jézus születése

Lukács 2,1—20.

Történt pedig azokban a napokban, hogy Augusztus császár rendeletet adott ki: írják össze az egész joiat. Ez az első összeírás akkor történt, amikor Sziriában Cirenus volt a helytartó. Elment tehát mindenki a maga városába, hogy összeírják. Felment József is a galileai Názáretből a judeai Betlehembe, a David városába, mert Dávid házából és nemzetiségéből való volt, hogy összeírják jegyesével, Máriával együtt, aki alott állapotban volt. Amíg ott voltak, eljött szülésének ideje, és megszülte elsőszülött fiát. Bepólyálta, és a jászolba fektette, mivel a szálláson nem volt számukra hely.

Pásztorok tanyáztak azon a vidéken a szabad ég alatt, és örködtek éjszaka nyájuk mellett. És az Ur angyala megjelent nekik, körülragyogta őket az Ur dicsősége, és nagy jelelem vett erőt rajtuk. Az angyal pedig ezt mondta nekik:

„Ne féljete, mert imé, hirdetek néktek nagy örömet, amely az egész nép öröme lesz: Udvozító született ma nektek, Az Ur Krisztus, a Dávid városában.

A jel pedig ez lesz számotokra: találtok egy kis gyermeket, aki bepólyálva fekszik a jászolban. És hirtelen mennyei seregek sokasága jelent meg az angyallal, akik dicsérték az Istent, és ezt mondták:

„Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békeség, és az emberekhez jóakarat.”

Amikor elmentek tőlük az angyalok a mennybe, a pásztorok így szoltak egymásnoz: „Menjünk el egészen Betlenemig, és nézzük meg: hogyan is történt az, amiről üzent nekünk az Ur.” Elmentek tehát sietve, és megtalálták Máriát és Józsefet, valamint a kisgyermeket, aki a jászolban fektetve. Amikor meglátták, elmondaták azt az üzenetet, amelyet erről a kisgyermekről kaptak, és mindenki, aki hallotta, elcsodálkozott azon, amit a pásztorok mondatnak nekik. Maria pedig mindezeket a dolgokat megőrizte, és forgatta a szívében. A pásztorok pedig visszatértek, dicsóitva és magasztalva az Istent mindazért, amit éppen úgy hallottak és láttak, ahogyan ő megüzente nekik.

Katolikus

Jézus születése

Lukács 2,1—20

Ebben az időben történt, hogy Augusztus császár rendeletet adott ki, hogy az egész földkerekséget írják össze. Ezt az első összeírást Cirenus, Szíria helytartója bonyolította le. Mindenki elment a maga városába, hogy összeírják. József is fölment Gaulea Názáret nevű városából Judeába, Dávid városába, Betlehembe, mert Dávid házából és nemzetiségéből származott, hogy összeírják feleségével, Máriával együtt, aki áldott állapotban volt. Ott-tartózkodásuk alatt érkezett a szülés ideje. Mária megszülte elsőszülött fiát, bepólyálta és jászolba fektette, mert nem jutott nekik szállás.

Pásztorok tanyáztak a vidéken kint a szabad ég alatt, és éjnek idején őrizték nyájukat. Egyszerre csak ott állt előttük az Ur angyala, és beragyogta őket az Ur dicsősége. Nagyon megijedtek. De az angyal megnyugtatta őket: „Ne féljete! Mert nagy örömet adok tudtul nektek és majd az egész népnek. Ma megszületett a Megváltó, Krisztus, az Ur, Dávid városában. Ez lesz a jel: Találtok egy jászolba fektetett, bepólyált gyermeket.”

Egyszeribe mennyei seregek sokasága vette körül az angyalt, és dicsóította az Istent ezekkel a szavakkal: „Dicsőség a magasságban Istennek és békeség a földön az Istennek tetsző embereknek.”

Mihelyt az angyalok visszatértek a mennybe, a pásztorok így szóltak egymáshoz: „Menjünk el Betlehembe, hadd lássuk, ami történt, amit az Úr tudunkra adott.” Gyorsan útra keltek, és megtalálták Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő gyermeket. Azután, hogy látták őket, azt is elbeszélték, amit nekik a gyermek felől mondtak. Aki csak hallotta, csodálkozott a pásztorok beszédén. Mária meg mind emlékezetébe véselte szavaikat, és szívében gyakran elgondolkozott rajtuk. A pásztorok hazatértek, dicsőítették és magasztalták az Istent mindenért, amit csak hallottak és láttak, úgy, ahogy hírül adták nekik.

Bogáti Fazekas Miklós zsoltárai

A magyar irodalomtörténet-tudomány régi adóssága a XVI. század állandó halálközelségében kibontakozott anyanyelvű irodalom, azon belül különösen a mindig verses és énekelt vagy énekelhető formában és igen jelentős hányadában, sőt a néphez való élő kapcsolatát tekintve többségében vallásos tartalommal irodalmi fokra emelkedett költészet teljes közreadása. Ezen a költészetben belül is kiemelkedő szerep jut a bibliai elbeszélő énekeknek és a magános, valamint a közös áhitatot egyformán szolgáló *gyülekezeti* énekeknek, azokon belül a részben híven fordított, részben több-kevesebb szabadsággal átköltött zsoltároknak.

A magyar unitárizmusnak nagy szellemi fellendülése nemcsak a teológiai irodalomban, hanem a költészetben is nyomon követhető, és éppen a század hetvenes éveitől fogva bontakozik ki. Sajnálatosképpen ez a szépen megindult folyamat az unitáriusok tervszerű és fokozatos politikai hátraszorításával irodalmi tekintetben is lefékeződött, majd csaknem elakadt. Fennmaradt termékei közül nemzeti funkcióját és tervezett tömegebázisát tekintve legfontosabb a csupán számos kéziratban fennmaradt *Magyar zsoltár*, kit az időbeli históriák értelme szerint *különb-különb magyar ékes nótákra az Isten gyülekezetinek javára fordított Bogáti Fazekas Miklós*.

Bogáti Fazekasnak ez a költői munkája különös,

78. Zsoltár

elsősorban az egyházpolitikai viszontagságokból eredő, majd a felekezeti kivált szombatos mozgalom ideológiájához kapcsolódó okokból nem vált később, sőt sohasem az *unitárius egyház* zsoltároskönyvévé. Az csak később, az 1627-ben készült Tordai János-féle zsoltároskönyvvel valósult meg. Bogáti Fazekas unitárius volta ugyan kétségtelen, de — bizonyára vallási radikálizmusa következtében — zsoltárait csak a szombatosok másolgatták és használták istentiszteleti célokra.

Ez objektíve azért kár és veszteség, mivel a szombatos mozgalom — teológiai megítélésétől függetlenül — a maga idejében a *Dávid Ferenc* halála után „megszelidített” unitárius egyháznál is szélesebb tömegebázisra épült, tehát népi tekintetben is mélyre ásó csoportosulásnak indult; I. Rákóczi György fejedelem idejében azonban erőszakos eszközökkel szétzúzásra kerülve, műveltségi és irodalmi fejlődésében is megállt, sőt zsoltáreneklésében és más kulturális ténykedéseiben is beszűkült, az irodalmiság „alagsorába” szorult vissza. Ezért mondtam, s most megismétlem: amilyen súlyos és kötelező irodalomtörténet tudományunk tartozása a XVI. század utolsó negyedében készült költői művek mielőbbi kritikai kiadása tekintetében, ugyanolyan fontos ennek az időszaknak a keretén belül Bogáti Fazekas többi költői munkája mellett az 1580-as években keletkezett *első teljes magyar zsoltárfordításának* hozzáférhetővé tétele. Kiváló alkalom lett volna erre a *szombatos énekköltészet* (Régi Magyar Költők Tára, XVII. sz., 5. kötet) akadémiái kiadásába beleépíteni a Bogáti-psaltériumot; ez azonban sajnálatosképpen nem történt meg.

Miben rejlik ennek az első magyar zsoltárfordításnak a magyar verstörténeti szempontból Szenci Molnár Albert genfi zsoltárait meghaladó jelentősége? Sietek kimondani: nem költői színvonaluk értékében, főleg nem annak egyenletességében, hanem — a fenti címből idézve — abban, hogy „*különb-különb magyar ékes nótákra*” készültek. Ezekben a különféle, nem hangjegyekkel ellátott, de minden esetben legalább egy, olykor két, ismert (máskor elfeledt, ismeretlen) egykorú ének kezdősorával jelzett és a megadott versformának megfelelő, filológiailag megbízható, s a héber szöveget is figyelembe vevő latin fordításból áttett zsoltárversekben főbb vonásaiban tisztán tükröződik a magyar XVI. század népszerű, hangjegyeket még nem ismerő, vagy már elfelejtett magyar zenei szóbelisége. Ennek a jórészt csak későbbi hangjegyes alakok segítségével rekonstruált egyszerű zeneiségnek Bogáti zsoltárai nem az egyetlen, de *gyűjteményes formában* a legjelentősebb tanúi.

Sokat lehetne idézni ezekből a ma ódon zengésű, de keletkezésük idején friss és eredeti zamatú zsoltárokból. Hogy csak egy futó példát hozzak fel: a bűnbánatban vergődő és igaztalanul háborgatott ember panaszát elsíró 69. zsoltár 4. versének két utolsó sora így szól:

igaz marhámát is tőlem elvonták,
az bika alatt is bornyút találtak.”

Nem fogalmi, hanem képi látás és mélységesen népi szemlélet tükröződik ezekben a zsoltárversekben akkor is, ha egyikük-másikuk terjengősnek, fakónak, vagy kezdetlegesnek tűnik a mai ízlés-sablon tükrében szemlélve. Egy ilyen rövid cikk keretében azonban mindezekre csak egy-egy villanással utalhatunk.

Olvasóink e sorok között a 78. zsoltár első és második versét látják az egykorú — sőt gyökerében késő-középkori latin mintára (*Modulisemus corde, voce, ore*) visszavezethető — dallam egyik magyarországi változatával. A latin ének eredetileg adventi tárgyú volt; régebbi huszita változatát már Szabolcsi Bence is megtalálta. Huszár Gál nemrég felfedezett 1560-as énekeskönyvében „Jer, mi dicsérjük, áldjuk” szöveggel első helyen áll az adventi dicséretnek között. A dallam nem magyar, de népzenei nem egy fordulatával

rokonjellegű. Egyébként Bogáti zsoltárai közt *Tinódi* és más históriás énekszerzőink énekeire utaló nóta-jelzések is bőven akadnak.

Az első teljes magyar zsoltár végén egy, Dávid nevében, első személyben írt, „*Bátyáim közt küsebb valék*” kezdetű 151-ik ének is áll. Alcíme: Jer temesük el az Soltárt. Én most inkább azt szeretném, ha

kiásnók sírjából, mert ez a bűvópatak-sorsra ítélt énekeskönyv nem csupán unitárius eredetű és szombatos használatba került „irodalomtörténeti melléktermék”, hanem hányt-vetett XVI. századi művelődéstörténetünk egyik kiemelkedő alkotása.

Csomasz Tóth Kálmán

Michelangelo versei egy II. János magyar királynak ajánlott 1565. évi olasz könyvben

Barlay Ö. Szabolcs tanulmánya, a *Vigilia* 1975. évf. 11. sz.-ban olvasható. Ez egy II. János erdélyi fejedelemnek dedikált verseskötetről szól, melyben sok vers között először jelent meg nyomtatásban két *Michelangelo* szonett.

Az erdélyi fejedelemnek ajánlott antológia 1565-ben jelent meg Velencében, összeállítója Dionigi *Atanagi* volt s a könyv eredeti címe: *De le rime di diversi nobili poeti toscani*. A 248 levélből álló kötet 111 költőnek versét tartalmazza.

A könyvről először *Elek O.* tett említést: *János Zsigmond és egy olasz író* című cikkében, de a kötet jelentőségét még nem ismerte fel. A ritka könyv egy példánya a Római Magyar Intézetből került nemrég az MTA könyvtárába. A könyv igazi jelentőségére Barlay Ö. Szabolcs hívta fel a figyelmet, amikor 1966-ban részletes tanulmányt írt róla: „Adatok a petrarkizmus magyarországi történetéhez. Olasz petrarkista költők antológiája az erdélyi udvarban.” (Irodalomtörténeti Közlemények 1966. 183–190 p.)

Számunkra azért jelentős ez a mű, mert „*al Serenissimo re Giovanni II. eletto d'Ungheria*”, vagyis II. Jánosnak — Szapolyai János és Izabella fiának — ajánlották. II. János király azonos az erdélyi fejedelem János Zsigmonddal. Tekintettel arra, hogy a korabeli hazai, és külföldi forrásokban mindenütt II. Jánosnak nevezik, a szerző ezt az elnevezést tartja helyesnek. Arról az erdélyi fejedelemről van itt szó, akinek az udvarában megvalósult az az eszme, amely az „egy” Istent hirdette és diadalra jutott az a hitbéli tolerancia, mely Dávid Ferenc révén az 1568-as tordai országgyűlésen törvénybe iktatta a vallásszabadságot.

Barlay fent említett két tanulmánya nyomán bepillantást nyerünk a gyulafehérvári udvarba, ahol az ifjú II. János élt. A környezet ismerete nélkül ugyanis, érthetetlen volna az a tény, hogy vajon miért küldtek Velencéből ajándékot „hódolatuk” jeléül az erdélyi fejedelemnek? És miért szólt ez a diplomáciai gesztus olasz nyelven, olasz költők szájából, a távoli Erdély fejedelmének udvarába?

Magyarországon már a XV. században mozgalommá lett az olaszos szellem terjesztése. A Mátyás-féle olasz reneszánsz 100 évvel később

lázba hozta az erdélyi udvart is. A Buda és Gyulafehérvár közti kapcsolatot a Sforza családból származó lengyel királyleány, Szapolyai János özvegye Izabella, és annak anyja Bona Sforza teremtette meg. Ez az oka annak, hogy Izabella már gyermekkorában olasz szellemben nevelődött és ezt a légkört kívánta átplántálni a gyulafehérvári udvarba.

Igazi olaszos becsvágygal kezdett hozzá a gyulafehérvári udvar olaszos formálásához, amikor fia számára pompát, reneszánsz milliőt teremtett. A palotát azután a fiatal fejedelem tovább díszítette, rendbehozatta, és szépítette.

Két itáliai eredetű férfi játszott szerepet a fejedelem környezetében, akiknek ellentétes megbízatása az udvari szellemi légkört erősen feszültté tette. Az egyik volt *Blandrata*, külföldről idemenekült antitritárius, aki udvari orvosként működött és — mint ahogy a szerző kifejti — Bécs titkos megbízottjaként a Habsburg politika érdekeit szolgálta. Szemben vele állt honfitársa, *Gromo*, a testőrség parancsnoka, a velencei nunciuson keresztül Rómának szádékait volt hivatva érvényesíteni. Gazdájának folytonosan jelentéseket és javaslatokat készített. *Blandrata*ról nagy ellenszenvvel írt, mint akit felelőssé tett a fejedelem magatartásáért, aki Erdélyt Európa legliberálisabb tartományává alakította át. Terveiben *Blandrata* likvidálásától sem rettent el, a fejedelemnek olasz feleséget javasolt, sőt még egy olasz perszonaluniót is emlegetett. *Blandrata* ellensúlyozására egy neves teológust kért, egy irodalomban jártas társalkodót. Mindezeket azért, hogy a „nyugtalan” fejedelem figyelmét lekösse. A velencei Signoria azonban minderre nem reagált, nem fűtött különösebb érdekek Erdélyhez, csupán kapcsolatuk fenntartása érdekében küldtek ajándékot a fejedelemnek, hogy hódolatukat kifejezzék.

Ezért küldték el az erdélyi udvarba az észak-itáliai petrarkista költők verseit. A gyűjteményt tehát *Atanagi* állította össze és maga írt a kötethez előszót és ajánlást is. Mindezt pedig a reneszánsz köntösbe öltöztetett diplomácia ügyes fogása volt. A dedikáció szövege igazi reneszánsz stílusban íródott, felékesítve a fejedelem személyét minden égi és földi szépséggel. Diplomatikusan

hallgat a fiatal fejedelem köztudott „eretnységéről”, sőt annak egyházi hűségét hangsúlyozza. A katolikus vallás védelmezőjeként, az igazi hit tükrének és példaképének nevezi azt a II. Jánost, aki a protestantizmus minden fokozatát végigjárta, s végül az unitárius tanok hívójává és támogatójává vált.

A szerző az 1966-ban írott első tanulmányában részletesen foglalkozik az antológia tartalmával, lefordítja az ajánlást és a bevezetőt. Végül irodalomtörténeti jelentőségét fejtegeti és összehasonlítja az olasz petrarkista költészetet a magyar petrarkista költészettel. A Padovában járt erdélyi egyetemisták a tudományok minden területéről magukkal hozták a modern gondolkodás módját, a különféle irodalmi áramlatokat. A szerző az *Atanagi* verseskötetben a népies és a tudós petrarkizmus kölcsönhatását látja.

Az olasz nyelvű antológiában többször esik szó *Michel Angeloról* és a versek közül értékben messze kiemelkedik a nagy mester két vallásos szonettje. A sokoldalú művész a költészet terén is kiemelkedik. Szerzőnk amikor a két szonettet analizálja és értékeli, az *Atanagi* kötetben bizonyos összefüggéseket lát meg, melyek megerősítik a *Michelangelói* életmű legújabb magyarázatát.

Charles de Tolnay az 1975-ben magyar nyelven megjelent munkájában (*Michelangelo. Mű és világkép*. Bp. 1975.) a nagy művész életének utolsó korszakából való alkotásait, mélyről fakadó átalakulását, az ún. „megtérését” a „*devotio moderna*”, vagy az olasz reformációnak nevezett vallásos mozgalom hatásának tulajdonítja. Ezt a felfogást erősíti meg az egykor Gyulafehérvárra küldött verseskötetben szereplő egyes személyek kapcsolata és a versek egy részének szellemi mondanivalója.

Ez a vallásos mozgalom annak a harcnak volt folytatása, melyet *Savonarola* tanítványai az egyház belső reformjéért vívtak. Az „egyedül a hit által való üdvözülés tanát” az 1531-ben Spanyolországból Olaszországba került *Valdes* is vallotta. Körülötte magasabb egyházi és világi réteghez tartozó művelt emberek álltak. *Ochino*, a nagy olasz prédikátor, az új eszmék hirdetője lett, 1541-ben *Valdes* halála után a kör Nápolyból *Viterbóba* költözik, ahol

Reginald Pole bíboros a központ. A csoport hitének legfontosabb tétele, az üdvözülés új felfogása volt. Az ember a Megváltó szenvedéseibe és halálába vetett hit révén üdvözül. Ez a tanítás az üdvözülés dogmájának átalakítása. Eszerint a kegyelem az ember hitétől függ. Eddig a kegyelmet a pápa által kiszolgáltott szentségek befogadása révén lehetett elnyerni, most a hangsúly a Krisztus áldozatába vetett cselekvő hitre tolódott.

A kör tagjai között szerepel még Bini, Contarini, Carnesecchi és a minket közelebről érintő Vittorio Colonna. Michelangelo ugyanis 1538 óta Vittorio Colonnával kötött barátsága révén ismerkedett meg Pole kardinális körével és azt is tudjuk, hogy „keresztényi kapcsolat kötötte őket össze”. A nagy művész „megtérése” tehát a „devotio moderna” mozgalmában gyökerezik. Ez magyarázza, hogy miért változtatta meg ikonográfiáját és miért helyezte előtérbe az „isteni áldozatot”. Munkásságában az Utolsó Ítélet és az ezt követő alkotások látomásaiban, új perspektívák észlelhetők. Mindez

Michelangelo nem látott ellentmondást az új magatartás és a hagyományos dogmák között. Fő problémája a kegyelemnek az isteni szeretet útján való elnyerése volt. Néha úgy érzi, hogy lángoló hit tölti el, máskor, hogy elhagyta őt az Isten. Verseiben a bűnbánat tükröződik, mivel eddig tévelygések között élt ahelyett, hogy Isten szemléletében merült volna el. Költeményeinek tartalmi és formai modellje Petrarca volt, de gondolatainak mélysége megtérésének tanúbizonysága. Ennek az időszaknak műveiben az Istenség misztikus víziói tűnnek föl. Ez nála az üdvösség teljesülése. A lelkében lezajlott változást, az „áhitat” iránti fogékonyságát 60 éves korában követhetjük nyomon festményeiben, rajzaiban egyaránt. Az új utakat jelzik a keresztrefeszített Krisztusai, a Passio-ábrázolások. A reneszánsz hagyomány halott Krisztusai helyett az Ő Krisztusa él és rettenetesen szenved. A szenvedés belső képe felé való irányulás Valdés gondolata.

Életének ebben a korszakában Michelangelo lelkében nem talál nyugalmat, mert úgy érezte, hogy a

napokra emlékeztet s számra kéri a múltat, mit oktalan elfecséltem.

Kedves, mert így holtom előtt megértem
végét minden gyönyör mily gyorsan éri;
s fáj, mert ritkaság kegyelmet remélni
sok bűnünkre sorsunk végső felében.

Mert, bárhogy ráhagyatkozzunk szavadra,
merészség talán, Uram, azt remélnünk,
hogy kérésünk jóságod megbocsátja.

Bár véred titka nyilván azt mutatja: ha páratlan volt szenvedésed értünk, irgalmasságodnak sem lesz határa.

A megigazulás egyetlen útiát keresi. A szonett végső akkordja elcsendesíti nyugtalan lelkét: a keresztfán szenvedő Krisztus irgalma végtelen.

Szerző az utolsó versszak megértéséhez párhuzamot von a mester egy Londonban őrzött rajzával, melyből szintén a remény árad; János és Mária úgy kulcsolják át a keresztrefeszített lábat, mint akik egyedül nála érezhetik biztonságban magukat. Vagyis „ha páratlan volt szenvedésed értünk, irgalmasságodnak sem lesz határa”.

A másik szonett a Scarco d'una... hangulatát összeveti az ugyancsak Londonban őrzött „Madonna a gyermekkel” c. rajzzal. Az elmosódott vonalakkal rajzolt álomszerű Madonnából, valami szelíd éteri fény sugárzik. A gyermek szinte belefúrja magát anyja ölelő karjaiba és élvezi a legtisztább szeretet erejét, biztonságát. Ezt a biztonságot érezzük Michelangelo másik verséből:

Levetve kínos, lomha terhemet,
én jó Uram, s a világtól eloldva,
szörnvű veszélyből édes nyugalomba,
fáradt roncs hajó, hozzád sietek.

A tövisek, szögek és tenyerek
s a megalázott és jóságos orca
kegyelmet ígér sok bűnbánatomra
s üdvösséggel biztatja lelkemet.

Szent szemed ne zordan ítélve nézze
múltamat, gonoszságom meg se hall
már,

és ne emeld rám szigorú karod.
Csak véred mossa vétkeim fehérre,
s minél vénebb vagyok, adj nekem
annál
gyorsabb vigaszt, bővebb bocsánatot.

A vers biztató hangulatát a „hozzád sietek édes nyugalom” az „üdvösséggel biztatás” jelzi. A költemény analízise ugyanarra az eredményre jut, mint a mester egyéb utolsó alkotásainak elemzése. Mindegyikből a belső fény tör elő, az üdvözülés érzése, a „fáradt roncs hajó” hazatérése.

Kaplayné Schey Ilona dr.

János Zsigmond sirja, Gyulafehérvár, katolikus templom

mind a képzőművészeti, mind az irodalmi alkotásaiban szembevetendő.

A kör tagjai közül egyikük sem akart a reformált egyházhoz csatlakozni, és ha később el is hagyták a katolikus egyházat, csak azért tették, mert a Szent Inkvizíció miatt nem volt más választásuk. Pole később kénytelen volt elhagyni Rómát, Ochino az inkvizíció elől külföldre menekült, Carnesecchit pedig maglyahalálra ítélték.

legnagyobb kincsnek, a hitnek elnyeréséhez vezető utat bűnei miatt elvesztette, és ezért a hitért esedezik.

Ezek és az ezekhez hasonló érzések, gondolatok között született meg az Atanagi kötetben közölt egyik Michelangelo-szonett, a „Mentre m'attrista” kezdetű költemény:

Felerészben fáj s búsít, felerészben kedves minden gondolat, mely a régi

A mészköi pap

Megjelent a Magyar Nemzet c. napilap aug. 8-i számában, a szerző engedélyével közöljük.

Kétségbeejtően keveset tudunk önmagukról. A közösségi tudatból lassan kihull, vagy már föl sem szívódik oda számos értékes régi esemény vagy jelentős közéleti pálya.

Ha leírnám azt, hogy idén ősszel lenne hetvenöt éves Balázs Ferenc, s ezt az ország minden lakosával tudatnánk, jó, ha száz olyan akadna, akiben ez a név visszhangot keltene. E száz közül legalább ötven máris bizonytalankodna: pap volt? Író? *A rög alatt? Bejárom a kerek világot?* Olyan önpusztító könnyelműséggel hagyjuk veszni értékeink emlékét, hogy ez már az oblomovizmus pókhálós határát, szobasarkait súrolja.

Az iskolában sok mindent nem tanítanak, mert mindent nem taníthatunk. De engem sem a tanító pálcája oktatott arra, hogy mi volt a Halotti Beszéd; a Neoaquistica commisio; ki volt Tánccsis Mihály, hogyan halt meg Teleki László? Hanem elvezetett ide a gyermeki szomszúság, a közösséghez való tartozásból fakadó természetes ifjonti kíváncsiság.

Ez veszett volna ki belőlünk? S a nemzeti tudat falán ennyire kétségbeejtő repedések támadtak? Jobb, ha hangfogóval morgok: ennyire hiányosak volnának művelődéstörténeti ismereteink?

Abbahagyom a felesleges füstölgést. Lássuk a példát. A tengernyi közül az egyiket.

Ki élesztette föl, ki bontotta ki a két világháború közötti sajátos, új erdélyi magyar irodalmat? És

közvetlenül az ájulás döbrent csendje, az imperium-változás után?

Ezekben az években a nagyszerű Kemény János még külföldön élt, az elfelejtett nagynéni erdőrengete, marosvécsi vára még nem hullt az ölébe, s hol volt az Erdélyi Helikon, a Szépmíves Céh? A kolozsvári Korunk is csak 1926-ban indult. Kós Károly *Sztánája* volt talán az életre serkentő forrás, vagy más műhely mélyén fakadt föl az új irodalom tiszta vízere?

Nem tévedés azt állítani, hogy e forrás a kolozsvári unitárius kollégium egyik szobája volt. Emlékirataiban a hiteles tanú, Kacsó Sándor közli, hogy Balázs Ferenc szervezte ott a fiatal irodalmárokat. Mert tudatosan „kutatta... az irodalmi ígéreteket... Tamási Aront már felfedezte”. Kacsót is „Balázs Feri” vette pártfogásába, ő indította el az újságírói pályán. És Kemény Jánosnak, aki később a mások tudta nélkül, mondhatni, teljesen észrevételenül tizenhatezer holdnyi erdejét áldozta fel a magyar színház és irodalom erdélyi oltárán, ez a „Balázs Feri volt a helytartója”. Ő gondolkozott először romániai Erdélyben, romániai magyar irodalomban, az ő huszonegy—huszonkét éves fejéből pattant ki az a gondolat is, hogy útnak indítja ezt a literatúrát a Tizenegyek — Tamási, Kacsó — antológiájával.

De ki volt ez az irodalomszervező unitárius teológus, a későbbi mészköi pap, ez a társadalmi elkötelezettsége miatt moszkvai papnak csúfolt Balázs Ferenc? Huszonegy—huszonkét éves korában rakni kezdi egy templom falát, azután öt évig járja az egész világot, de hazajön Erdélybe és harmincöt éves korában tüdővészben, csonttá aszva hal meg. *A rög alatt* című — utolsó — könyvéről ezt írta Gaál Gábor: „*Ritka, valóban ritka erdélyi könyv ez, szűk sugarú művelődésünkben páratlan. Mint ahogy páratlan ő maga*”. S egy-két sorral lejjebb: „*Igen, páratlan — mi vigyázunk a szavainkra*.”

Ki volt ez a Balázs Feri, aki unitárius pap léte csizmában, foltos nadrágban futkosott Mészkon, s olyan ifjan halt meg, hogy nem csak a műve, de pusztá létezése is fájdalmas, csonka torzó?

Mészköi sírja előtt így búcsúzott Tamási Aron: „*Akiket valaha temettünk, Te azok közül a legtisztábban mutattad meg, hogy ezen a földön miképpen kell élnünk és meghalnunk*.” A leírt szókat gonddal mérlegelő Szentimrei Jenő azt írta a *Brassói Lapokban* a mészköi pap halálára emlékezve, hogy „*nagyobb csapás nem érhetne volna a romániai magyarságot*”.

Pedig ő zaklatott, halálosan beteg, „szentbolond” volt csupán. Ő maga nevezte így önnön magát. Utolsó könyvét szakállasan, csontjaira száradt bőrrel, mészköi betegágyában írta úgy, hogy hőmérséklete 37,5—39,5 közt ingadozott.

De mit írt meg, ágyából már félig sírgödre fölé kihajolva?

A szocialista fölemelkedést. Pontosabban a fölemelkedés módját. Még pontosabban, s valójában a — kudacait! Hogy nem akar menni a közös gazdálkodás. Hogy minden szent próbálkozása, hevülete csödbe jut a rög alatt.

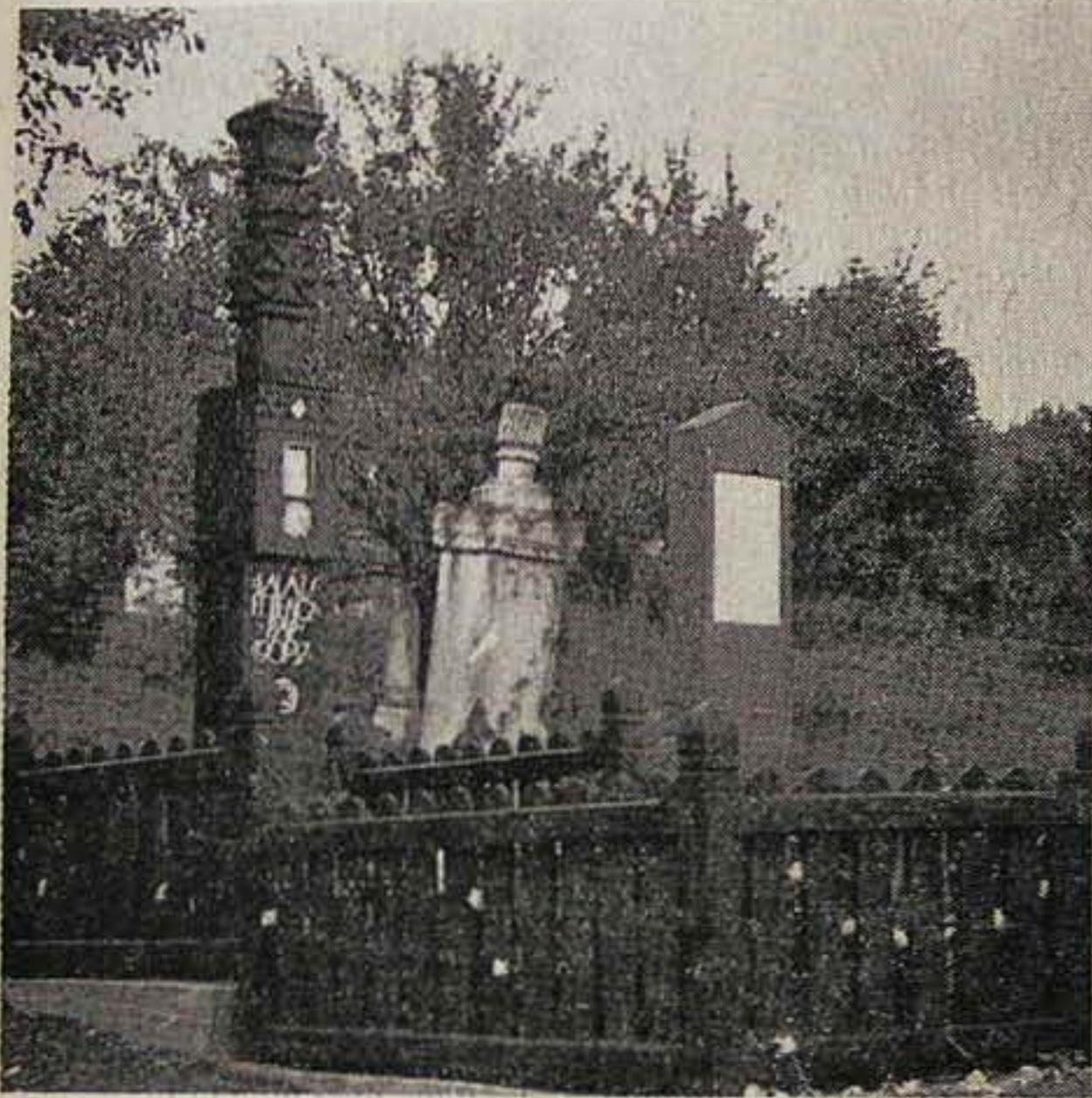
Pap volt, s földközösségeket akart? Lelkészként hirdette azt, hogy a társadalmi jótékonyág ideje lejárt, s morzsákkal már nem lehet az éhezőkön segíteni? A Mészköhöz közeli Tordán egyházi ember léteére arról szónokolt, hogy „*az öntudatos munkásság fanatikusan hisz az igazságosabb, emberségesebb élet elkövetkezésében*”.

Kiáltunk ki forradalmárnak, holott nem az volt? Teológus korától szocialistának vallotta ugyan magát, de minden nagy társadalmi változást a tőke elleni harc megkerülésével, csak a kis közösségek öntevékenységére támaszkodva akart elérni. Gaál Gábor találta el egyénisége lényegét: ő egészen sajátos — szocializmustól, vallástól, fajiságtól, pánhumanizmus-

tól, pánpacifizmustól átítatott — életszemléletet hirdetett.

Egyedülálló életpályája volt. Huszonkét évesen az unitárius egyház ösztöndíjasaként két évre Angliába utazik és az oxfordi Manchester College-ben tanul tovább. Innen újabb két évre az amerikai unitáriusok ösztöndíjával Berkeley egyetemére kerül, s mikor ösztöndíja lejár, tányérmosogatásból, székely dalok énekléséből vagy egyenesen napszámosmunkából élve, bejárja Koreát, Kínát, Indiát, Egyiptomot, Palesztinát. Egyet, egyetlen dolgot kutat-keres: milyen új társadalmi életformákat valósíthatna meg otthon. Bárkivel beszél, legyen az Gandhi vagy Tagore, az erdélyi kis magyar falusi közösségekre gondol.

Szülei — édesapja postás volt — 1921-ben két testvérrel együtt Erdélyből Magyarországra repatriálnak. Ő marad. Bejárja a kerek világot, de öt év múlva ha-

zatér. Örökre. Chicagói születésű, dán származású amerikai menyasszonya a Szovjetunió keresztül jön utána Mészköre. Szegény Christine Fredriksen megpróbál a férje küzdőtársa lenni, de nem tud gyökeret verni ezen a különös-szomorú, furcsa tájon, a román—magyar Mészkön, a tordai hasadékhoz közeli kis erdélyi faluban, ahol minden szokatlan volt, idegen, sajátos, más. Kislányuk már Dániában születik.

Balázs nem ment, ha hívták is. Balázs Ferenc mindig maradt. Mikor meghalt, az asszony végleg elment, vissza Amerikába, férjhez ment újból, férjhez ment a lánya is, a különös, kettős nevű Enikő-Solvejg. Már négy gyereke van.

A mészközi pap soha sem látta, nem ismerhette a magyarul nem beszélő unokáit. Balázs Ferenc a mészközi temetőben pihen.

Ki volt ez a különös fiatalember, aki Tokióban japán nyelven szónokolt az erdélyi földműves nép bajairól; Ázsiában a Maros vizéről énekelt; aki kínaiul tanult és angol nyelven írt tanulmányokat, aki olyan közönségről álmodott, amelyben már nincs kizsákmányolás; aki leírta, akkor, a húszas évek idején, hogy Japánban már kétségbeejtő a levegőszennyeződés; aki a sanghaji baptista kollégiumban angol nyelvű előadásokat tartott; aki vegetáriánus volt és súlyosan tüdőbajos és akár a gyertya, a lámpás kanóca, folytonosan, önmérsztően, mindig égett és lobogott?

Ki volt? Ahogyan ő maga írta, ő Mészkon a felügyelő úr, a tiszteletes úr, a levéltáros, a lelkész, a tanító, az építőmester, a népszakértő, a vidékfejlesztő, a pap. Cséplőgépvásárlás, búzavetőgépek, Aranyoszéki Vidékfejlesztő Szövetkezet, tejszövetkezet, mészközi népfőiskola, napközi otthon, állatbiztosítás, temetkezési egyesület, dalárda, parasztok színelőadása! — egyetlenegy erdélyi vegyes lakosságú falut akart megmenteni. Egy társadalmat, egy nemzetiséget, írta volt, az ment meg, „ha lelkes emberek arra szánják életüket, hogy egy falu lakóit a maguk személyes hatásával, közöttük élve, velük munkálkodva, magasabb színvonalú élet felé” vezetik.

Vályogfalú, nádtetős házat is saját maga építette föl, a falu felett, magaslaton — de „vára” mindenki előtt, mindig nyitva volt. Úgy jártak oda az emberek Erdélyből és külszlovákországból, mint Benedek Elekhez Kisbaconba, Fábry Zoltánhoz a szlovákiai Sztószra, s valamikor nagyon régen, az ilyen alkatok legnagyobbikjához, Tolsztojhoz Jasznája Poljánára.

Csak a faluja — hogy minden ember egyenlő? — nem értette meg a szent bolondot. Minden kísérlete megbukott. Ezt beszélte el *A rög alatt* című közösségi remeklésében. Ezzel búcsúzott el.

A hetvenkét éves „Ibolya néni”, az egykori mészközi unitárius pap testvérhúga azt írta nekem a minap, hogy „szeretném megérni Ferenc bátyám újraélesztését, ne élt legyen hiába”. Ő 1921-ben került Magyarországra, s csak 1971-ben látogatott haza a „Feri” mészközi sírjához. A mészközi pap özvegye azt írta neki Amerikából, hogy „amikor visszatértem, megfogadtam, hogy a Feritől tanult és látott célokért fogok küzdeni egész életemben”. Herédi Gusztáv kérdezi a kolozsvári Korunk hasábjain, hogy „vajon abban, hogy Aranyoszéken már a kezdet kezdetén megalkultak a téeszkek, s közülük jó néhány híres-nevessé vált, nincs-e része Balázs magvetésének?”

A Kriterion Mikó Imre gondozásában és nagyszerű előszavával tizenkétezer példányban adta ki Balázs Ferenc — *Bejárom a kerek világot* — régi könyvét s ez „egy hét alatt teljesen elfogyott”. Senki sem nevet már a „szent-bolond”-on. Balázs Ferenc egy kis közösség klasszikusai közé emelkedett. Nemzeti tudatunk gazdagítására jó lenne megismerkedni emlékével, s valamelyik könyvével a magyar ajkúak nagyobb közösségében, Magyarországon is.

RUFFY PÉTER

Bullinger levele

A zürichi Allami Levéltár sok mindent őriz Bullinger Henrik, Zwingli utóda levelezéséből. Bullingerhez sokan írtak levelet, köztük Fejérthóy János, a bécsi magyar kancellária egyik titkára. Leveleiben, többek között arra kér választ, mi legyen az olyan házasságokkal, amikor a több éves török fogságból hazatérő házastárs, egykori élettársát új házassági kötelékben találja. Bullinger, a II. Helvét Hitvallás neves szerzője, a kérdés-

re nem ad választ, de 1551-ben terjedelmes levelet ír a magyarokhoz, vigasztalja és bátorítja a megpróbáltatások közt élő reformátusokat. E levél csak 1559-ben kerül kinyomtatásra, addig kéziratban terjesztették. Két helyen is kiadták, Magyaróvárott Huszár Gál és Kolozsvárt Heltai Gáspár nyomdájában. Ezt a két egymástól itt-ott különböző, latin nyelvű szöveget, Nagy Barna professzor egybeötözte, a szöveget

magyarra fordította, és jegyzetekkel látta el. Ez jelent meg 1967-ben jubileumi kiadványképpen a Zsinati Iroda Sajtóosztályának kiadásában.

Bullinger halála négyszázados évfordulján ezt a munkát a francia protestánsok Történelmi Társulata „Divers aspects de la Réforme aux XVIe et XVIIe siècles” című kötetében dr. Makay Miklós francia fordításában közölte.

Karácsonyi meglepetés

(Karácsonyi gyermekjelenet, játszák a gyermekek és a szülők.)

Juliska: Figyeljétek csak rám, gyerekek! — Ugye tudjátok, hogy ma este szent karácsony estéje lesz?

Jancsi: De tudjuk ám! — Hiszen hetek óta várom, hogy mit fogok kapni. — Igaz, te is, Panni?

Panni: Bizony, én is várom már nagyon! — Szeretnék sok ajándékot kapni!

Feri, Rózsika: Én is! Én is!

Rózsika: Azt minden gyerek várja, hogy mi lesz a karácsonyfa alatt az ő ajándéka, de a nagyok szerint: adni is van akkora öröm, mint kapni! — Tudjátok, mit? — Kettőzzük meg karácsonyi örömiünket! Örvendeztessük meg édesanyánkat és édesapánkat a mi karácsonyi ajándékainkkal!

Laci: De én még óvodás vagyok, s ti is csak iskolások vagytok, nincs pénzünk, mint anyunak és apunak, hogy ajándékokat vegyünk!

Panni: Nincs bizony, hiszen ők adnak nekünk is, ha valamire kérünk!

Rózsika: Ebben igazatok is van. — Csakhogy én nem olyan ajándékra gondoltam, ami pénzbe kerül, hanem olyanra, amihez csak egy kis igyekezet és szeretet kell!

Juliska: Látom, kitaláltad a gondolatomat, húgocskám!

Panni, Laci: Mit találtál ki, Rózsika?

Rózsika: Azt, hogy lepjük meg édesanyánkat és édesapánkat egy-egy karácsonyi verssel és énekkel!

Mind: Ez jó lesz! — Ez nagyszerű lesz!

Lacika: De ezt hogyan kell csinálni?

Feri: Ezt bizd csak reánk, nagyobakra! — Hiszen ez nem is olyan nehéz! — Szépen a karácsonyfa köré állunk, amikor kigyúlnak a gyertyák, verseket mondunk és énekelünk is!

Jancsi: Hát akkor fogjunk neki, és készüljünk fel, hogy a meglepetés jól sikerüljön, és szép legyen!

Rózsika: Oh, csak már itt volna az

este! — Ugy várom, hogy kigyúlna a gyertyák... s ne csak kapjunk ajándékokat, hanem adjunk is!

Juliska: Elég volt a sok beszédből! — Fogjunk neki, és lássuk, mit tudunk, milyen meglepetést készíthetünk?

(Este a karácsonyfa körül megszólal a csengő, a gyerekek beszáladnak a szobába, ahol a karácsonyfa gyertyáit édesanya és édesapa éppen meggyújtják.)

Mind a gy.: Oh, be szép! — Oh, be szép! — De sok ajándék van...

Édesanyánk, édesapánk, köszönjük szépen a sok szép ajándékot!

Apu, Anyu: Szívesen, gyerekek! — De hát meg sem nézitek, hogy mit kaptatok karácsonyi ajándékba?

Juliska: Dehogyan, hiszen már alig várjuk, hogy kibonthassuk a csomagjainkat, de most úgy akarjuk, hogy először édesanyánk és édesapánk kapja meg tőlünk a karácsonyi ajándékot!

Édesanya: De hát mi már nem vagyunk gyerekek, hogy nekünk is angyalfia járjon!

Rózsika: Az lehet, de azért hisszük azt, hogy a mi ajándékunknak fognak örvendeni édesanyámék!

Édesapa: Természetes, hogy mi is örülünk! — Elő hát azokkal az ajándékokkal! — Most már én is kíváncsi vagyok, hogy mivel leptek meg? És honnan volt pénzetek az ajándékokra?!

Feri: Mi nem a zsebünkől, hanem a szívünköl vesszük ajándékainkat! — Íme fogadjátok szeretettel!

Mind: (énekelni kezdenek) *Úristennek szent fia...* (156. sz. ének).

Édesanya: Hát ez nagyon szép volt!

Juliska: Tessék várni, édesanyám, ez még csak a kezdet volt, együtt mondunk egy szép karácsonyi verset.

Mind:

Szép karácsony, szép karácsony, Isten hozott, Isten áldjon!

Megölelünk, körülfogunk, Fénnyel töltöd be otthonunk.

Szép karácsony, jó karácsony, Öröm ül ma minden arcon. Szüleinknek szíve, keze Mind ajándékkal van tele. Szép karácsony, szent karácsony, Üdvözet száll minden ajkon, Legyen hála jó Atyánknak: Jézust adta e világnak!

A szeretet szent ünnepén, Kis Jézuska születésén Örvendez a mi szívünk, Hálaimánk száll az égbe, A jó Isten elejébe.

Buzgó gyermeki szívünkkel Imádunk, jó Atyánk, Téged, Szálljon áldás életünkre, Költözzön öröm szívünkbe, Legyen áldott kis otthonunk, Mindig boldog kis családuknak.

Karácsonyi öröm s béke Lakozzék itt mivelünk, Egymást mindig is szeretve, Legyen boldog életünk! Az Isten legyen velünk!

Juliska:

Kicsiny műsorunkat ezzel befejeztük, Reméljük, hogy vele örömet szereztünk. Maradjon meg a szívünkben e szent este békessége, Minden szülő- s gyermekszívben a szeretet édessége.

Amit kaptunk, s amit adtunk, Az csak jelkép legyen bennünk, Jelképe a szeretetnek, Melyben testvérekké lettünk.

Köszönjük, hogy meghallgattak, Köszönjük, hogy segítettek, Köszönjük, hogy el nem hagytak. Köszönjük, hogy így szeretnek.

Mind: (a szülőkkel együtt énekelnek):

„Csendes éj, szentséges éj...” (Énekeskönyv: 307. sz. éneket)

Írta és összeállította:

Végh Mihály

Az orthodox kereszténység

Hézagpótló és értékes munka jelent meg fenti címen. Szerkesztője D. dr. Berki Feriz, a magyar orthodox adminisztráció esperese, munkatársai Berki Zuárd Illés, Imrényi Tibor, Patácsi Gábor, Pikó Mózes és az azóta elhunyt miskolci lelkész, Popovits István voltak.

Célja 445 oldalon „magyar nyelvű átfogó tájékoztatást nyújtani a hazai olvasóközönségnek az Orthodox Egyházzal”. Mivel ilyen jellegű mű magyar nyelven még nem jelent meg, úttörő feladatot kellett a szerzőknek megoldaniuk. Céljuk a sokoldalú ismeretek közlése volt, hi-

szen a hazai olvasóközönség előtt a közel kétszázmilliót számláló orthodox egyház elhelyezkedése a világban, szervezeti felépítettsége alig ismert.

A könyv írói világos képet adnak az orthodoxiának a katolicizmussal és a protestantizmussal szemben elfoglalt különleges álláspontjairól, helyzetéről és munkájáról az Egyházak Világtanácsán belül. Számos tévedést, tévhiedelmet igyekeznek tisztázni.

A munka teológusok tollából jelent meg, tudományos igénye van, de elsőrendűen gyakorlati célokat

szolgál, s így a nem teológus olvasók figyelmére is érdemes.

Nincsen terünk arra, hogy e munka számos fejezetcímét felsoroljuk, hogy ezzel érzékeltesük azokat a szempontokat, melyekre a szerzői kollektíva rávilágított, melyekről tájékoztatást adott. A kötetet gazdag idegen nyelvű munkákat felsoroló bibliográfia teszi teljessé. Szépek a könyvet díszítő színes és fekete-fehér illusztrációk is.

A munka megvásárolható az orthodox adminisztráció irodájában — Petőfi tér 2. — 180 forintos áron. Az érdeklődőknek melegen ajánljuk.

BOGNÁR ISTVÁN KIÁLLÍTÁSA

Bognár István gépészmérnök, budapesti presbiterünk képképzőművészeti kiállítását okt. 6-án a József Attila Művelődési Otthonban dr. Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója nyitotta meg. Kiemelte a „Tragikus táncok nemzetünk múltjából” c. kompozíció-sorozat jelentőségét. Elmondotta, hogy bár történelmünk tele volt tragikus eseményekkel, de mutatkozott erő és helytállás, aminek következtében mindig az derült ki, hogy érdemes volt harcolni. Bognár István képei „meggyőzően tömören tanúsítják — mondotta dr. Pogány Ö. Gábor —, hogy egy ország, egy nemzet iránti elkötelezettségben vállalni kell a közös szolgálatot. A művész e működésével példát mutat nekünk fiatalabbaknak és idősebbeknek egyaránt, hogy érdemes egy nemzeti közösségért töretlen energiával dolgozni, és tulajdonképpen akkor tudja igazán kiélni magát, akkor találja meg önmagát, hogyha nem egy zárt egyéni világban él, hanem életének javát a köz szolgálatára szenteli.”

A tárlaton sokan vettek részt egyházunk tagjai közül. Élénk sajtóvisszhangja is támadt. A Magyar Nemzet kritikusja így méltatta „A hatalmas tusvonallakkal és pasztellel formált kompozíciók sajátos tartalmi érzékenységről tanúskodnak, fennszóval közlik, hogy egyesegyedül a kifejezés küldetéses tudata adta Bognár kezébe a művész szerszáma, aki nehéz feladatot old meg: képeivel történelmi szemléletet önt látható formába: táncoló emberalakok, síró-könyörgő asszonyfigurák sorozatába.”

Fohászok

Bognár István rajza, a Tragikus Táncok Nemzetünk Múltjából c. kompozíciójának részlete

Kasemann: Egyedül a megfeszített Názáreti...

A tübingeni újtestamentumi tanszék professzorának előadása az „új” teológiáról egy gladbachi lelkészi értekezleten

Dr. Ernst Kasemann tübingeni újtestamentumi professzor a gladbachi egyházi körzet lelkészi értekezletén: „Protestáns frásmagyarázat az ökumené útján” címmel elhivatottsággal teli előadást tartott az utolsó 50 év németországi liberális-radikális protestáns teológia helyzetéről.

Kasemann egy rajnavidéki magánjellegű látogatás alkalmával tartott előadást egy olyan lelkészi értekezleten, ahol világi érdeklődők is nagy számban vettek részt. Előadásában, melyet a Der Weg c. rajnamenti egyházi hetilapban Kurt A. Holz ismertetett, kiemelte, hogy a protestáns írásmagyarázat és az ökumené útjai egymás mellett haladnak. A két egyház, a katolikus és a protestáns viszonyában ma is tapasztalható bizalmatlanság súlyosan terheli és zavarja a kölcsönös kapcsolatot. Hozzáfűzte, hogy az ökumené egyháztörténelmi szempontból is a XX. század egyik legfontosabb eredménye. Nagy érdeme

a liberális-radikális protestáns teológiának, hogy fennállásának 50 éve alatt létrehozta az ökumenét, annak minden problematikájával együtt, és a teológiai tudományos módszereket az érdeklődés központjába helyezte.

További eredménye az „új” protestáns teológiának, hogy módszeres, tudományos elemzés tárgyává tette a bibliai szövegeket. Itt is találkozik az ökumené álláspontja a bibliakritikusokéval. Óvott attól, hogy mellőzzük a szövegkritika tudományos módszereit, mert, — úgy mond, mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy a bibliakritika egyidős az evangéliummal. Annak a teológiai irányzatnak, amelyet ő képvisel, kulcskérdése, hogy álljunk ellen annak a kísértésnek, hogy csak a nekünk kedvezőt és a miniket igazoló részeket válasszuk ki a Bibliából. Egy lényeges különbség van a kereszténység és a többi világvallás között, és az egyedül „a megfeszített Názáreti”.

A túlzott dogmatizmus nem kívánatos feszültséget és meg nem értést okozott a harmadik világ „fehér” és „fekete” egyházai között. Az az igazi ökumené, amely nemcsak a jámborok, hanem a leigázot-

tak és kiteszítottak egyháza. Erről az elvről az egyháznak elsősorban Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában kell bizonyosságot tennie. Az egyháznak nemcsak prédikálnia és a szentségeket kiszolgáltatnia kell, hanem szolgálatát a nehéz körülményeket létrehozó társadalmakban is el kell látnia. A protestáns teológiának ma inkább, mint bármikor, a harmadik világra és annak kérdésfelvetéseire kell összpontosítania figyelmét. Ebben az összefüggésben a — most 70 éves — tübingeni professzor elítélte a Német Szövetségi Köztársaság szövetségi parlamentjében résztvevő pártok által a nairobi világgazdasági értekezleten képviselt állásfoglalást. Meg kell akadályozni a fejlett ipari országok elnyomó politikáját, melyet a harmadik világ ellen gyakorol. Igen káros a fejlődő országokra nyugatbarát szemléletet ráerősölni. Az ökumené legyen összekötő kapocs az európai és amerikai egyházak és a harmadik világ fiatal, fejlődő egyházai között. Nem szabad ellentétnek lennie az egyházi renden levők és a világiak között az ökumenében.

Fordította: dr. Jakab Jenő

Emlékezés a budapesti „Dávid Ferenc” Ifjúsági Körre

A budapesti unitárius egyházközség százesztendő, dicső történelméből legyen szabad felidézni egy „mindössze” hatvanéves személyes emlékeimet. Kerekén hatvan éve lettem ugyanis a budapesti Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körének tagja és — lakója.

A kettős minőség némi magyarázatra szorul. Ez a számomra felejthetetlen egyházközségi intézmény már régen a múlté, de kár lenne teljesen megfeledkezni az akkori nemes szórványgondozó vállalkozás emlékeről.

A kis intézmény annyiban volt „kör”, hogy az akkori Koháry utca (ma Nagy Ignác utca) 2—4. szám alatti templomházunk első emeletén bírt helyiségének ajtaja fölött fehér zománc tábla hirdette: A Dávid Ferenc Ifjúsági Kör otthona.

Amikor 1916-ban érettségiztem, már két éve folyt az első világháború, és tervezett mérnöki tanulmányaimnak bizony sem az ország, sem a család helyzete nem kedvezett. Az állam akkoriban még nem létesített diákszallókat, a többi egyházak diákkolégiumaiba pedig bőven akadt jelentkező a fenntartó felekezetek hívei közül.

Szerencsémre már a mi családnak is megvolt a maga úttörője nagybátyám, *Dimény Mózes* postafőigazgató személyében, aki élénk részt vett az egyház munkájában, mint a Duna-Tisza menti egyházkör felügyelő gondnoka. Ő volt az újszékelyi *Dimények* és *Gyarmathyak* sorsának egyengetője, s ő intézte el, hogy *Józan Miklós* akkori budapesti esperes-lelkész, az

egyházközség diákszallójában nekem is helyet biztosított.

Az otthon nem volt nagyigényű. Szerény anyagi erőinek megfelelően az egyházközség csak ingyen kvártélyt tudott adni, ám ez a gesztus a „kör” tagjai számára az életbe való elindítást jelentette. A jelenlegi püspöki iroda melletti nagyszobában szerény bútorzat, négy ágy várta a lakókat, de a háború megritkította a tanulni vágyó fiatalok sorait, s rendszerint több volt az ágy, mint a lakó.

Elöttem csak egy lakója volt az otthonnak: *Németh Ernő* vegyész-mérnök-hallgató, *Gál Kelemen* kolozsvári kollégiumi igazgató unokaöccse. Később jöttek és mentek mások is, hiszen a háború rendre mindenkit elsodort, diákokat, katonákat, vendégtelekészeket. Diáktársaim közül azóta is csak *Németh Ernőről* hallottam hírt: a romániai olajmezőkön végzett érdemes vegyész-mérnöki munkát.

Az otthon a melegebb évszakokban kellemes hűvös helynek bizonyult, télen azonban nehezen lehetett kifűteni. De jó edzést jelentett a hajmáskéri tüzérségi iskolára, ahonnan a következő téli hóviharak idején a még sokkal nagyobb hálótéréből érzékenyülten vágytam vissza a Koháry utcai otthonba. És amikor a frontról az elvesztett háború után hazavergődtem, az otthonban várt „fenntartott” helyem, s *Józan Miklós* atyai örömmel fogadta vissza már-már elveszettnek hitt hívét.

1919-ig élveztem templomházunk vendégszeretetét. A Tanácsköztársaság

kikáltása után ugyanis felvirradt a diákságnak is. A Közoktatásügyi Népbiztosság 200 koronás havi segélyt folyósított minden diáknak. A nagylakások megszépített tulajdonosai pedig pányvával fogták a diákokat albérlőnek, ígérve nekik fűt-fát, örökös ingyenes lakást. Az ígélet csak a Tanácsköztársaság bukásáig tartott, de a „Kör”-be már nem tértem vissza. Az már befejezte történelmi hivatását: nehéz háborús viszonyok között is elindította lakóit az önállóság útján.

Az állami diákszallók, menzák, ösztöndíjak, tanulmányi körök megleházában felnövő mai fiatalok el sem tudják képzelni, hogy milyen nehéz volt hatvan évvel ezelőtt az indulás, az akkori fiatalok pályakezdése, s milyen nehéz volt az ország szívében a székely fenyőcsemetéknek megkapaszkodniok.

Hatvan év távolából is nem szűnő hálával gondolok vissza a budapesti unitárius egyházközségre, nagy alakjára, *Józan Miklósr*a, a későbbi köztisztviselő és közszeretben álló püspökre, aki elsőként ismerte fel, hogy akkoriban milyen nagy szüksége volt a fővárosban az ifjú unitáriusoknak az egyház segítségére, s aki a budapesti egyházközség élén atyai gonddal és szeretettel egyengette rajtam kívül nem egy tanulni vágyó atyámfia útját, építette és segítette építeni a hidat az egyházközségek és „szórványaik” között.

Gyarmathy István

Tanulmány Jakab Elekről

„A levéltáros és történetíró *Jakab Elek* pályaképéhez” címmel jelent meg a *Levéltári Közlemények* 44—45. évfolyamának 549—557. lapjain *Szabad György* egyetemi tanárnak, a történelemtudományok doktorának értékes tanulmánya *Jakab Elekről*, amelyben a szerző a sokak által lekicsinyelt jeles levéltáros és történetíró értékes munkásságára vet reflektorfényt.

Jakab Elek történetírói és levéltárosi működésének megítélésében ez ideig a szakirodalom nem foglalt egyértelműen állást. Életművével és életével viszonylag keveset foglalkoztak, és megoszlanak a vélemények arról, hogy nagy történetíró és levéltáros volt-e vagy sem, sőt emberi vonatkozásait illetően sem azonosak a nézetek. Életéből és életművéből számtalan kérdés még ma is tisztázatlan.

Szabad György professzor tanulmánya az első olyan írás, amelyik egyértelműen világít rá arra, hogy

a történetíró és levéltáros *Jakab Elek* pályája a következetesen 1848-as politikai magatartása miatt szenvedett törést.

Szabad professzor e tanulmányában hozta nyilvánosságra *Jakab Elek*nek *Kossuth Lajos*hoz 1879. szeptember 19-én *Collegno de Baraccone*-ba írt levelét, amelyben *Jakab* a „Mélyen tisztelt egykori Kormányzó Úr”-nak elolvasásra ajánlja a levélhez mellékelte „*Dávid Ferenc* emléke. Elítéltetése és halála háromszázados évfordulójára” című monográfiáját.

„*Méltassa* elolvasásra *Kormányzó Úr* e könyvet. Sokat talál abban drága figyelmére, tán rokonszenvére is méltót.”

Unitárius szempontból értékes a tanulmány azon megállapítása, amely szerint a *Dávid Ferenc* monográfiának nagyon is része volt abban, hogy az evangélikus *Kossuth* annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy „az unitárius hitval-

lásnak volnék hajlandó legelterjedtebb s legtovább tartó jövendőt ígérni, és pedig azért, mert a főszűlyt nem transcendentalis speculatiókra... nem mystikus dogmákra..., hanem... az emberszeretetre fekteti, mely a társaslenné alkotott emberiség tökéletesedésének törvénye”.

Annak magyarázatát, hogy az unitárius vallás térhódítása ennek ellenére nem következett be, *Kossuth* egybekapcsolta azzal a korszerű fejlődésméletekkel összhangban álló feltételezésével, „hogy az emberiség haladása nem egyenes vonalban, hanem csavaros görbékben mozog.”

A *Kossuth*hoz írt levélből is megállapítható *Jakab* kitartó ragaszkodása az 1848-as magyar függetlenségi eszméhez.

Igen értékesek a tanulmánynak *Kossuth Lajos*ra vonatkozó megállapításai is.

Dr. Kálnoki Kis Géza

HAZAI SZEMLE

Dr. Klaniczay Tibor professzor, az Irodalomtörténeti Intézet igazgatója, az Irodalomtörténeti Közlemények 1975. évi 5-6. számában Jegyzetek Budai Parmenius Istvánról címen egy külföldön Parmeniusról megjelent könyv kapcsán teszi a következő megjegyzést: „Nemzetközi jelentőségű XVI. századi humanisták közül eddig egyedül Duditch Andrástól birtunk korszerű és alapos monográfiát a francia Pierre Costil jóvoltából (1935). A két kitűnő angol szerző (D. B. Quinn és M. Cheshire), most megajándékozott minket Budai Parmenius mintaszerű feldolgozásával. Vajon arra kell várnunk, hogy majd egyszer a többieknek, Zsám-boki Jánosnak, Dávid Ferencnek is akad modern külföldi monográfiája?” Közle-dik 1979. novemberre, Dávid Ferenc halálának négyszáz éves évfordulója. Ille-nék az évforduló alkalmából vele is foglalkozni.

A Magyar Újságírók Országos Szövete-sége és az Állami Egyházügyi Hivatal rendezésében időről időre az egyházi la-pok munkatársai számára konzultációkat rendeznek. Legutóbb október 12-én, Filipinszky Zoltán, a Pénzügyminiszté-rium Közgazdasági és Költségvetési Fő-osztályának vezetője „Időszerű gazda-ságpolitikai kérdések” címmel tartott előadást. Az előadás után kérdésekre választ az előadó. Lapunk képviselété-ben a konzultációkon Huszti János köz-ügyigazgató-lelkész vett részt.

Bajomi Lázár Endre „Párizs nem ereszt el” c. 1975-ben megjelent könyvében a 162. oldalon a következő érde-kes közlését olvashatjuk: „... Álnevet kerestem. Tekintettel a cikk tárgyra, az életfogytiglanra ítélt radikális hitvi-tázó Dávid Ferenc unitárius püspök ne-vét választottam, akinek harcos életére még akkor figyeltem fel, amikor Deb-recenben a haladé tradícióból merített időszerű idézeteket közöltem A mi utunk hasábjain. Ezt az álnevet aztán egészen a háborúig használtam a Szabad Szó-ban, majd a moszkvai Új Hangban...”

Kozma Tamás kandidátus „A változó iskola” c. széles körű anyagot feldolgozó tanulmánya, a Világosság ez idei 8-9. számában jelent meg.

IARF TAGEGYHÁZAK

A romániai magyar unitárius egyház dec. 5-én Marosvásárhelyt lelkésszente-telével egybekötött zsinati főtanácsi ülést tartott. Az új lelkészek felszente-lését dr. Kovács Lajos püspök végezte.

Dr. Bernard Reymond lausannei egye-temi lelkész, az IARF végrehajtó bi-zottságának tagját meghívta a francia-orosz, Montpellier városban működő protestáns teológiai fakultás rendszeres előadások tartására. Szeretettel köszön-jük megérdemelten elért szép sikere al-kalmából.

Lapunk, az Unitárius Élet szerkesztő-sége a nagyvilág minden tájáról leveleket kap. Brazíliában él egyik volt me-zőberényi hívünk, dr. Oláh Ernő, aki az utolsó években mély vallásos érzésről tanúskodó költeményeket is ír, s küld meg nekünk is. Szeretettel köszöntjük családjával együtt.

A Los Angeles-i unitárius univerzalista gyülekezet az év elején ünnepi ülésen és banketten emlékezett meg a gyülekezet két Nobel-díjjal kitüntetett érdemes tagjának egyházi munkásságáról. Dr. Linus Pauling és felesége, dr. Ava He-len Pauling évtizedek óta harcolnak a nukleáris fegyverek elterjedése ellen. 1962-ben kaptak Nobel-békedíjat. Az ün-nepelt tudós házaspárt az ismert ame-rikai békeharcos, dr. Stephen H. Fritch-man, a gyülekezet örökös tiszteletbeli lelkésze üdvözlölte.

Az International Religious Fellowship, az unitárius ifjúsági világszervezet az idel nyáron német földön rendezett konferenciájának tárgya „emberek játé-k közből” volt. A találkozóról érde-

kes hangú beszámoló jelent meg az an-gol unitáriusok lapjában.

Hans Küng ismert katolikus teológus-sal közöl angol nyelvű interjú az an-gol unitáriusok Inquirer c. lapjában dr. Max D. Gaebler német származású amerikai unitárius lelkész, aki egy élet német gyülekezetekben töltött tanul-mányúton. Gaebler lelkész most vissza-tért Madison városába, Wisconsin ál-lamban levő rendes gyülekezetébe.

A Schweizerisches Reformiertes Volks-blatt c. szemlében, melyet a szabadelvű svájci szövetség képviselőjében dr. Wil-ly Bremi, a graubünden kantonban fekvő Muttensz lelkésze szerkeszt, érdekes cikket írt a nálunk is többször járt Pe-ter Niederstein taminsi lelkész „Talál-kozásom Rudolf Bultmannal” címen.

A Glaube und Tat, a német huma-nista unitárius szervezet havi lapja. A szeptemberi szám, az okt. választásokra való előkészületként, „politikai felelős-ség” gyűjtőcím alatt több e tárgykörre vonatkozó tanulmányt közöl. Két helyen is idéz dr. Walter Scheel államelnök beszédeiből. E mozgalom híveinek nagy része a kormányon maradt szociál-libe-rális uniót támogatta a választásokon.

A badeni tartomány szabadelvű gyüle-kezteinek havi szemléje, a Freie Reli-gion beszámol arról, hogy a tavaszi hónapokban, a német származású Max A. Gaebler, madisoni (USA) unitárius lelkész több hónapon át vendégpre-di-kátorként szolgált több gyülekezetben. A szemle szerkesztője dr. Eckhart Pílick lelkész.

A japán Rhisso Kosei Kai laikus buddhista mozgalom angol nyelvű navi lapja, a Dharma World beszámol arról a nagy sikerű tanulmányi konferenciá-ról, melyet az IARF amerikai és nyu-gat-európai képviselői tartottak Tokió-ban. E vendégek vezetője dr. Spencer Lavan amerikai egyetemi professzor volt.

Faith and Freedom — Hit és Szabad-ság — a címe az angol unitáriusok teológiai folyóiratának. Az idei utolsó számban Basil Viney lelkész érdekes levélben számol be az olaszországi mo-dernisták munkásságáról, és szól Um-berto Pagnota olasz unitárius lelkész te-vékenységről.

A Transactions of the Unitarian His-torical Society, az Angol Unitárius Tör-téneti Társulat folyóiratának 1976. évi második száma is gazdag tartalommal jelent meg.

Az angol unitáriusok hetilapja, az Inquirer közli, hogy a Dr. Williams-ala-pítvány új titkárává — a nyugolamba vonult Kenneth Twinn lelkész helyébe — James McClelland londoni unitárius lel-készt választották meg, aki eddig az Angol Unitárius Központ másodtitkára volt. Új szerepkörében ő fogja irányí-tani a londoni régi könyvtárban igen gazdag Dr. Williams Könyvtár munká-ját is.

Az angol unitáriusok Hibbert-alapít-ványának titkára, Roger Thomas ny. fel-kész, aki croydoni lakosként a Kereki Gábor által vezetett gyülekezet elnök-ségének a tagja, egyházunk igaz barátja.

A svédországi szabadelvű protestánsok időnként Religion och Kultur c. szemlé-t adnak ki. Most újabb érdekes lépésről kaptunk hírt az angliai Inquirerben Kenneth Twinn tollából megjelent be-számolóiból. Ragner Emilsen lelkész, Malmö városában 1976 áprilisában uni-tárius istentiszteletek tartását kezdte meg. Az alakuló ülésen Sven-Arne Silvet adott hangot az új alakulás szükségese-ségéről. A svédországi fiatal unitárius mozgalom kapcsolatot tart fenn a dániai unitáriusok koppenhágai, évtizedek óta működő gyülekezetével.

A frankfurti unitárius gyülekezet nemrégiben emlékezett meg a gyüleke-zet alapítójának, Heribert Raunak, ha-lála százéves évfordulójáról. Az ünnepi beszédet Sigurd Taesler lelkész tartot-

ta. A frankfurti unitáriusok lapjának szerkesztését a Mainzból átelepült új lel-kész, Walter Meyer vette át.

Protestantisk Tidende c. jelenik meg a dániai unitáriusok folyóirata, mely időről időre beköszönt hozzánk is cse-rébe az Unitárius Életért. Ha nem is tudjuk egymás írásait olvasni, e meg-nyilatkozás is jelzi, hogy testvéreknek érezzük egymást.

HAZAI EGYHAZAK

Schweitzer Albert Otthon épül Buda-pestben a Május 1 úton. A Reformátu-sok Lapja október 10-i számában közli az egyház felhívását az adakozásra. A szeretetintézmény, mely a volt Bethesda kórház szomszédságában épül, száz sze-mély számára biztosít majd helyet. A 25 millió forintos költségből 20 milliót közakadokból kívánnak biztosítani, míg 5 milliót remélnék az eddigi Havas ut-cai otthon eladásából. Isten segítse ter-vük megvalósítását.

A Katolikus Szó egyik októberi száma írja, hogy a vatikáni rádió közszöntötte a 80 éves Márton Aron gyulafehérvári római katolikus püspököt, méltatta gaz-dag élete tevékenységét, és Isten áldá-sát kérte további életére.

Assisi Szent Ferenc halála 750 éves évfordulója alkalmából a ferencesek bu-dapesti templomában ünnepséget ren-deztek, melynek keretében Pálos Iván esztergomi segédpüspök főpapi szent-misést mondott.

A Békehírnök-ben olvastuk, hogy az Evangéliumi Püskösdiek Közössége a Gizella úton új székházat és kápolnát avatott. A Közösség vezetője Deák Jó-zsef.

Az evangélikus egyház budapesti fő-templomában, a Deák téren, dr. Hafen-scher Károly mellett most már ifj. Har-mati Béla is rendes lelkészként predi-kál. Harmati Béla továbbra is előadó marad az evangélikus teológiai akadé-mián. D. Káldy Zoltán püspök Trajtler Gábor orgonaművészt országos zenei igazgatónak nevezte ki, és megbízta a Teológiai Akadémián is a zene és az ének tanításával. Az Akadémián dr. Nagy István esperes, Baranyai Tamás és Solymár Péter lelkészek is előadá-sokat tartanak a jövőben, gyülekezeti szolgálatuk megtartása mellett.

Dr. Bartha Tibor zsinati elnök, refor-mátus püspök, az Egyházak Világtaná-csa Központi Bizottságának égyetlen magyar tagja és egyben a nemzetközi ügyekkel foglalkozó albizottság elnöke, a nyáron tartott központi bizottság ülés-ről írt beszámolójában kritikával illete azokat a tagegyházakat, melyek kere-tében belül egyes csoportok, ma is hideg-háborús hangon írnak és szólnak a ke-let-európai egyházakról. De reményességét is kifejezte, Potter újválasztott fő-titkár szavalt idézve, hogy az EVT „nem a világtól való elmenekülést, hanem — Krisztus nevében — a világ gondjaiban való osztozkodást szolgálja...”

A Református Egyház c. havi szemle szeptemberi számában jelent meg dr. Esze Tamás széleskörű adatanyagot fel-ölelő átfogó tanulmánya „II. Rákóczi Ferenc valláspolitikája” címen.

D. Káldy Zoltán evangélikus elnök-püspök részt vett a „Vallásos dolgozók világkonferenciája a tartós békéért, a leszerelésért és a nemzetek közötti igaz-ságos kapcsolatokért” elnevezésű 1977-re tervezett világgyűlés előkészítő konfe-renciáján Moszkvában, Juvenalij metro-polita meghívására.

Az 1976/77 akadémiai évre a hazai pro-testáns Teológiai Akadémiák dékáni tisz-tére az alábbiakat választották meg: Evangélikus Teológia, Budapest: dr. Fa-biny Tibor; Református Teológia, Bu-dapest: dr. Szabó Géza; Református Teológia, Debrecen: dr. Kocsis Elemér; Baptista Szeminárium: dr. Nagy József.

A római katolikus Teológiai Akadémia az 1976-77. akadémiai évre dr. Nyíri Tamás professzort választotta dékánjává.

Az Új Élet, a magyar izraeliták lapja beszámol arról, hogy küldöttséggel képviseltették magukat Bukarestben, a romániai zsidóság felekezeti lapja, a *Revista Cultural Mozaic* fennállása 20. éves fordulójára alkalmából rendezett ünnepségen. A hazai zsidóságot dr. Salgó László budapesti főrabbi és dr. Seifert Géza, a külügyi osztály vezetője képviselték.

Az Egyházi Krónikában, a hazai magyar orthodox egyház szemléjében olvastuk, hogy a moszkvai patriarchatus most emlékezett meg külügyi osztálya fennállásának harmincéves fordulójáról. A jelenlegi vezető Juvenálj metropolita, aki Pimen patriarchától magas egyházi kitüntetést kapott. A szemle ismerteti a moszkvai patriarchatus új kiadványait is.

Az Evangélikus Élet szeptember elején megjelent számában beszámolót olvastunk dr. Selmeczy János otthonigazgató tollából az idei teológiai akadémiai felvételekről. A hallgatók bizottság előtt vizsgáltak, mely dr. Káldy Zoltán püspök elnöklelte alatt hallgatta meg a jelentkezőket. Ezen túlmenően két pszichológus is beszélgetett a jelentkezőkkel. E modern módszer alkalmazása figyelemre méltó.

Evkönyvet adott ki a Magyar Izraeliták Országos Képviselőte 1975/76-ra. Szerkesztette Scheiber Sándor. A gazdag tartalmú kötetben unitárius vonatkozású tanulmányt is olvashatunk Dán Róbert tollából „József Albo és az antitrinitárius vallásfilozófia” címen. A XVI. század antitrinitárius gondolkodói, köztük az erdélyiek és az ide menekült idegének sokat merítettek a postbiblikus héber irodalomból. Így József Albo „*Ikharim*” c. munkájából is. Albo okfejtését a református Méliusz Péter is bírálta. Az Erdélyben dolgozó antitrinitáriusok közül Albo leginkább *Vehe-Glirius* hatott közvetlenül.

A magyar ferencesek, az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásával a rendtartomány élére újból dr. Balázs Sebestyént állították, aki e tisztelet eddig is betöltötte.

Mészáros Tivadar gyulai lelkész választotta meg a hazai román görögkeleti egyház püspöki helynökévé. A hűségkút Miklós Imre államtitkár kezébe letette és működését megkezdte.

Dr. Bucsay Mihály református teológiai professzor érdekes németnyelvű tanulmányt jelentetett meg a *Kirche im Osten* 1975. évi évkönyvben: „*Kirche und Gesellschaft im Ungarn 1848-1945 unter besonderer Berücksichtigung des Problems des Nationalismus*” címmel.

A magyar izraeliták lapja, az Új Élet szeptemberi számában több olvasójához intézett kérdést, hogy mit vár a Hazafias Néprönt VI. kongresszusától. Erdekese és tanulságosak az egyszerű emberek válasza.

A Reformátusok Lapja szerkesztője, dr. Finta István, lapjában néhány hónapja egyre rendszeresebben igyekszik hírt adni a külföldi magyar református gyülekezetek életéről. Nemrégiben a hazalátogató Vitorisz Lajos kanadai magyar református lelkész beszámolóját közölte, melyből sok mindent megtudunk a kanadai reformátusok életéről. Tavaly Montrealban találkoztunk magyar unitáriusokkal is, akik az ottani magyar református gyülekezet keretében élnek egyházi életüket. Ez is ökuménikus szolgálat.

Lelkipásztor címmel jelenik meg az evangélikus egyház havi szakfolyóirata dr. Nagy István esperes gondos szerkesztésében. Tanulmányokat közöl változatos témákról, és a lelkészek munkáját segíti az Igehirdető műhelye c. rovatban közölt egyházi beszédekkel.

EUROPA

A francia katolikus püspöki kar az elhunyt Marty bíboros elnök helyébe Roger Etchegaray marseillei érseket vá-

lasztotta meg a püspökkari konferencia elnökévé. Székfoglaló nyilatkozatából idézzük: „Azt akarom hangsúlyozni, hogy mindennél előbbrevaló az egység, de nem az egyformaság. Szükséges, hogy minden katolikus otthon érezze magát az egyházban, jöllehet az utóbbi években erősödtek a különbségek és a különböző állásfoglalások. Az a fontos, hogy mindenki szabadon lélegezzon be a hit levegőjét. Az evangéliumnak kell adni az elsőbbséget.”

A négyszázéves cseh hitvallás, a Confessio Bohemica megjelenéséről emlékezett meg Prágában a tavalyi év végén a Husz Jánosról és Comeniusról elnevezett prágai két fakultás.

Dr. Woldemar Gaspary, a varsói protestáns teológiai intézet rektora vezetésével lengyel ökuménikus küldöttség járt hazánkban. Gaspary rektor az evangélikus teológiai akadémia évnívó ünnepségén püspökünknek beszámolt arról is, hogy rektorsága idején a lengyel áriánizmus történetével foglalkozó személyt is doktorrá avattak.

Dr. Paul Philippi, az erdélyi származású heidelbergi egyetemi professzor, lapunk olvasója, a „*Korrespondenzblatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde*” 1976. évfolyamának egyik számában megemlékezett Kelemen Miklósnak, lapunk 1975. évi 3. számában *Heltai Gáspár* születési helyének megállapításáról írt cikkéről, valamint — egyik 1976. évi számunk alapján — dr. Dán Robert kandidátusnak *Vehe-Glirius* megtalált könyvéről tartott érdekes előadásáról.

A rajnai egyházkerület *Der Weg* c. hetilapjának egyik nyári számában képekkel illusztrált cikk jelent meg, melyben az erdélyi szász evangélikus gyülekezetek vártemplomainak egykori szerepét ismerteti a szerző.

Bultmann Rudolf marburgi protestáns teológiai professzorral több emlékezés látott napvilágot a hazai egyházi sajtóban. Tárgyilagos hangja és objektív értékelő magatartása miatt külön kiemeljük a katolikus dr. Koncz Lajos professzornak az Új ember c. hetilapban megjelent írását. Bultmann hatása a protestáns és a katolikus teológiára jelentős volt. E sorok írója egykori marburgi professzorát gyászolja az elhunyt nagy tudósban. (F.J.)

A linzi katolikus teológiai hallgatók nyaranta egy hónapot nagy üzemben dolgoznak, hogy papképzés közben az üzemi, gyári munkával megismerkedjenek.

Der Sonntag címmel jelenik meg a Német Demokratikus köztársaság szászországi evangélikus egyházának hetilapja Hans Wiede radebeulli lelkész szerkesztésében, érdekes tartalommal. A lapot megindították egyházunk címére.

Mitropolia Banatului a címe a román ortodox egyház bánáti metropolája kiadásában megjelent teológiai folyóiratnak. Az 1975. évi 10-12. szám több érdekes tanulmány mellett közli dr. Mircea Pacurariu professzor tanulmányát, melyben a román ortodox egyház megalakulásának, önállósulásának kérdéseit vizsgálja meg.

Az Örmény Apostoli Egyház központja a Szovjetunióban, *Etchmiadzinban* székeli. Nemrégiben emlékeztek meg arról, hogy az egyház feje, I. Vasken pátriárka húsz éve kormányozza egyházát. I. Vasken pátriárka fiatalabb éveiben Romániában is élt, és jól beszél románul is.

Nagy Imre, a Székelyföld festője, amint erről a hazai napi- és hetilapok hírt adnak, pátriárkai életkorban elhunyt. Hamvai, kívánsága szerint, a szülőfalujában, Zsögödön berendezett emlékmúzeumban pihennek. Tamási Aront, Kemény Jánost, Tompa Lászlót ábrázoló portréit, számos más, a budai vármúzeumban is bemutatótt műveivel együtt sokan becsülik.

Megjelent a moszkvai új zsinagóganaptár — írja az Új Élet, a magyar izraeliták lapja. Közli, hogy az 5737. évre szóló új zsinagógiai naptár a moszkvai hitközség kiadásában jelent meg. Első

lapjain a moszkvai és leningrádi zsinagógák képe látható. Ezt követi a naptári rész, majd a legfontosabb közösségi imák héber nyelven és orosz fordításban. Ugyancsak oroszul olvashatók a naptári évre szóló legfontosabb tudnivalók.

Tullio Vinay lelkész, az olasz valdens egyház papja, az új olasz szenátus tagjává választották. Megválasztásakor hangsúlyozta, hogy hazája kritikus helyzetének nem marad tétlen szemlélője, és nem tud továbbra is csak a tétlen kegyességnek élni.

Hans van Gennepe holland vállalati igazgató, egyházunk barátja 68 éves korában Hágában 1976. szeptember 6-án meghalt. Özvegyének és két gyermekének nagy bánatában őszinte szívtel osztozunk. Özvegye hosszú éveken át az IARF titkárságának a vezetője volt.

A düreni gyülekezet havi értesítőjében mindig érdekes rövid bevezető elmélkedést olvashatunk. Az egyik legutóbbi számában W. Hindrichs lelkész „Kettős erkölcsiség” c. írása a dél-afrikai rendszert bírálja.

Meghalt Broadwood Evelyn kapitány, az angol unitáriusok egyik grand old manje. Utazó nagykövetségként sokfelé vitte el az angliai unitarizmus üdvözlését. Evekkel ezelőtt nálunk is látogatást tett. Egyházunk képviselőit régebbi angliai útjaik alkalmával szeretettel fogadta. Elhalálózását mi is szomorúan jegyezzük fel.

Az európai Baptista Szövetség, a hazai baptista egyház meghívására, szeptember 15-20. napjain rendes tanácsülését Budapesten tartotta, melyen sok külföldi vendég is részt vett.

Dr. Ingo Braecklein thüringiai tartományi püspök 70. születésnapja alkalmából tartott fogadáson nyilatkozott és „az állam és az egyház bizalomteljes együttélését” méltatta. Hangsúlyozta, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban élő keresztyének szívesen részt vesznek a társadalom építésében.

Dr. Philip Pottert újabb öt esztendőre, egyhangúan megbízták az Egyházak Világtanácsa főtitkári tisztének ellátásával.

TENGERENTÚL

Washington székhellyel működik néhány évtizede a The Temple of Understarding nevű nemzetközi szervezet, melynek célja az, hogy a nevelés kérdésében közelebb hozza egymáshoz a világ vallásainak képviselőit. A tavalyi ENSZ-közgyűlés megnyitása alkalmából ünnepélyes istentiszteletet tartottak, melyen minden világvallás képviseltette magát. A szervezet végrehajtó bizottsága az elnökség tagjai közé választotta Toshio Miyake vezető lelkész, aki a sinto szellemében dolgozó Konko-Kyo Church of the Izuo főpapja, Osakában, Japánban. Miyake egyháza egyben tagja az IARF-nek is, és személyesen vett részt a tavalyi Montrealban tartott nemzetközi IARF-kongresszuson.

A baptista világszövetség Ausztráliában tartott tanácskozásán a hazai baptista egyház képviselőit Laczkovszki János elnök és dr. Nagy József, a baptista teológiai szeminárium dékánja vettek részt. Beszámolójuk a Békehírnök c. lapjukban jelent meg.

Burgess Carr kanonok, az Afrikai Egyházak Konferenciájának főtitkára nyári szabadsága alatt Budapestre is ellátogatott. Felkereste a Református Zsinati Tanács elnökségét, ahol dr. Bartha Tibor és Szamosközi István püspök fogadta. Carr kanonokot hivatalában fogadta Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is.

A Lutheránus Világszövetség végrehajtó bizottsága nyílt levelet intézett Vorster dél-afrikai miniszterelnökhöz és kérte, hogy szüntesse meg a faji megkülönböztetést és az afrikai őslakosság elleni kegyetlenkedéseket.

A római katolikus Teológiai Akadémia az 1976-77. akadémiái évre dr. Nyíri Tamás professzort választotta dékánjává.

Az Új Élet, a magyar izraeliták lapja beszámol arról, hogy küldöttséggel képviseltették magukat Bukarestben, a romániai zsidóság felekezeti lapja, a *Revista Culturali Mozaic* fennállása 20. éves fordulójára alkalmából rendezett ünnepségen. A hazai zsidóságot dr. Salgó László budapesti főrabbi és dr. Seifert Géza, a külügyi osztály vezetője képviselték.

Az Egyházi Krónikában, a hazai magyar orthodox egyház szemléjében olvastuk, hogy a moszkvai patriarhatus most emlékezett meg külügyi osztálya fennállásának harmincéves fordulójáról. A jelenlegi vezető Juvenálj metropolita, aki Pimen patriarchától magas egyházi kitüntetést kapott. A szemle ismerteti a moszkvai patriarhatus új kiadványait is.

Az Evangélikus Élet szeptember elején megjelent számában beszámolót olvastunk dr. Selmezi János otthonigazgató tollából az ideai teológiai akadémiái felvételekről. A hallgatók bizottság előtt vizsgáltak, mely dr. Káldy Zoltán püspök elnöklelte alatt hallgatta meg a jelentkezőket. Ezen túlmenően két pszichológus is beszélgetett a jelentkezőkkel. E modern módszer alkalmazása figyelemre méltó.

Évkönyvet adott ki a Magyar Izraeliták Országos Képviselője 1975/76-ra. Szerkesztette Scheiber Sándor. A gazdag tartalmú kötetben unitárius vonatkozású tanulmányt is olvashatunk Dan Róbert tollából *"József Albo és az antitrinitárius vallásfilozófia"* címen. A XVI. század antitrinitárius gondolkodói, köztük az erdélyiek és az ide menekült idegének sokat merítettek a postbiblikus héber irodalomból. Így József Albo *"Ikharim"* c. munkájából is. Albo okfejtését a református Méliusz Péter is bírálta. Az Erdélyben dolgozó antitrinitáriusok közül Albo leginkább *Vehe-Gliurus* hatott közvetlenül.

A magyar ferencesek, az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásával a rendtartomány élére újból dr. Balázs Sebestyént állították, aki e tiszteet eddig is betöltötte.

Mészáros Tivadar gyulai lelkész választotta meg a hazai román görögkeleti egyház püspöki helynökévé. A hűségeskürt Miklós Imre államtitkár kezébe letette és működését megkezdte.

Dr. Bucsay Mihály református teológiai professzor érdekes németnyelvű tanulmányt jelentetett meg a *Kirche im Osten* 1975. évi évkönyvben: *"Kirche und Gesellschaft im Ungarn 1848-1945 unter besonderer Berücksichtigung des Problems des Nationalismus"* címmel.

A magyar izraeliták lapja, az *Új Élet* szeptemberi számában több olvasójához intézett kérdést, hogy mit vár a Haza-fias Népfőnt VI. kongresszusától. Erdekesek és tanulságosak az egyszerű emberek válaszai.

A Reformátusok Lapja szerkesztője, dr. Finta István, lapjában néhány hónapja egyre rendszeresebben igyekszik hírt adni a külföldi magyar református gyülekezetek életéről. Nemrégiben a hazalátogató Vektorisz Lajos kanadai magyar református lelkész beszámolóját közölte, melyből sok mindent megtudunk a kanadai reformátusok életéről. Tavaly Montrealeban találkoztunk magyar unitáriusokkal is, akik az ottani magyar református gyülekezet keretében élnek egyházi életüket. Ez is ökuménikus szolgálat.

Lelkipásztor címmel jelenik meg az evangélikus egyház havi szakfolyóirata dr. Nagy István esperes gondos szerkesztésében. Tanulmányokat közöl változatos témákról, és a lelkészek munkáját segíti az Igehirdető műhelye c. rovatban közölt egyházi beszédekkel.

EUROPA

A francia katolikus püspöki kar ez elhunyt Marty bíboros elnök helyébe Roger Etchegaray marseillei érseket vá-

lasztotta meg a püspökkari konferencia elnökévé. Székfoglaló nyilatkozatából idézzük: *"Azt akarom hangsúlyozni, hogy mindennél előbbrevaló az egység, de nem az egyformaság. Szükséges, hogy minden katolikus otthon érezze magát az egyházban, jóllehet az utóbbi években erősödtek a különbségek és a különböző állásfoglalások. Az a fontos, hogy mindenki szabadon lélegezzen be a hit levegőjét. Az evangéliumnak kell adnunk az elsőbbséget."*

A négyszázéves cseh hitvallás, a *Confessio Bohemica* megjelenéséről emlékezett meg Prágában a tavalyi év végén a Husz Jánosról és Comeniusról elnevezett prágai két fakultás.

Dr. Woldemar Gaspary, a varsói protestáns teológiai intézet rektora vezetésével lengyel ökuménikus küldöttség járt hazánkban. *Gaspary* rektor az evangélikus teológiai akadémia évnívó ünnepségén püspökünknek beszámolt arról is, hogy rektorsága idején a lengyel áriánizmus történetével foglalkozó személyt is doktorrá avattak.

Dr. Paul Philippi, az erdélyi származású heidelbergi egyetemi professzor, lapunk olvasója, a *"Korrespondenzblatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde"* 1976. évfolyamának egyik számában megemlékezett *Kelemen* Miklósnak, lapunk 1975. évi 3. számában *Heltai* Gáspár születési helyének megállapításáról írt cikkéről, valamint — egyik 1976. évi számunk alapján — dr. Dan Robert kandidátusnak *Vehe-Gliurus* megtalált könyvéről tartott érdekes előadásáról.

A rajnai egyházkerület *Der Weg* c. hetilapjának egyik nyári számában képekkel illusztrált cikk jelent meg, melyben az erdélyi szász evangélikus gyülekezetek vártemplomainak egykori szerepét ismerteti a szerző.

Bultmann Rudolf marburgi protestáns teológiai professzorral több emlékezés látott napvilágot a hazai egyházi sajtóban. Tárnyilagos hangja és objektív értékelő magatartása miatt külön kiemeljük a katolikus dr. Koncz Lajos professzornak az *Új ember* c. hetilapban megjelent írását. Bultmann hatása a protestáns és a katolikus teológiára jelentős volt. E sorok írója egykori marburgi professzorát gyászolja az elhunyt nagy tudósban. (F.J.)

A linzi katolikus teológiai hallgatók nyaranta egy hónapot nagy üzemben dolgoznak, hogy papképzés közben az üzemi, gyári munkával megismerkedjenek.

Der Sonntag címmel jelenik meg a Német Demokratikus köztársaság szászországi evangélikus egyházának hetilapja Hans Wiede radbeული lelkész szerkesztésében, érdekes tartalommal. A lapot megindították egyházunk címére.

Mitropolia Banatului a címe a román orthodox egyház bányai metropoliaja kiadásában megjelent teológiai folyóiratnak. Az 1975. évi 10-12. szám több értékes tanulmány mellett közli dr. Mircea Pacurariu professzor tanulmányát, melyben a román orthodox egyház megalakulásának, önállóságának kérdéseit vizsgálja meg.

Az Örmény Apostoli Egyház központja a Szovjetunióban, *Etchmiadzinban* székel. Nemrégiben emlékeztek meg arról, hogy az egyház feje, *I. Vasken* pátriárka húsz éve kormányozza egyházát. *I. Vasken* pátriárka fiatalabb éveiben Romániában is élt, és jól beszélt románul is.

Nagy Imre, a Székelyföld festője, amint erről a hazai napi- és hetilapok hírt adnak, pátriárkai életkorban elhunyt. Hamvai, kívánsága szerint, a szülőfalujában, Zsögödnön berendezett emlékműzeumban pihennek. Tamási Aront, Kemény Jánost, Tompa Lászlót ábrázoló portréit, számos más, a budai várműzeumban is bemutatott művével együtt sokan becsülik.

Megjelent a moszkvai új zsinagóganaptár — írja az *Új Élet*, a magyar izraeliták lapja. Közli, hogy az 5737. évre szóló új zsinagógai naptár a moszkvai hitközség kiadásában jelent meg. Első

lapjain a moszkvai és leningrádi zsinagógák képe látható. Ezt követi a naptári rész, majd a legfontosabb közösségi imák héber nyelven és orosz fordításban. Ugyancsak oroszul olvashatók a naptári évre szóló legfontosabb tudnivalók.

Tullio Vinay lelkész, az olasz valdens egyház papját, az új olasz szenátus tagjává választották. Megválasztásakor hangsúlyozta, hogy hazája kritikus helyzetének nem marad tétlen szemlélője, és nem tud továbbra is csak a tétlen kegyességnek élni.

Hans van Gennep holland vállalatigazgató, egyházunk barátja 68 éves korában Hágában 1976. szeptember 6-án meghalt. Özvegyének és két gyermekének nagy bánatában őszinte szívvel osztozunk. Özvegye hosszú éveken át az IARF titkárságának a vezetője volt.

A düreni gyülekezet havi értesítőjében mindig érdekes rövid bevezető elmékedést olvashatunk. Az egyik legutóbbi számban W. Hindrichs lelkész *"Kettős erkölcsiség"* c. írása a dél-afrikai rendszert bírálja.

Meghalt Broadwood Evelyn kapitány, az angol unitáriusok egyik grand old manje. Utazó nagykövetként sokfelé vitte el az angliai unitarizmus üdvözlését. Evekkel ezelőtt nálunk is látogatást tett. Egyházunk képviselőit régebbi angliai útjaik alkalmával szeretettel fogadta. Elhalálását mi is szomorúan jegyezzük fel.

Az európai Baptista Szövetség, a hazai baptista egyház meghívására, szeptember 15-20. napjain rendez tanácsulását Budapesten tartotta, melyen sok külföldi vendég is részt vett.

Dr. Ingo Braecklein thüringiai tartományi püspök 70. születésnapja alkalmából tartott fogadáson nyilatkozott és *"az állam és az egyház bizalomteljes együttélését"* méltatta. Hangsúlyozta, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban élő keresztények szívesen részt vesznek a társadalom építésében.

Dr. Philip Pottert újabb öt esztendőre, egyhangúan megbízták az Egyházak Világtanácsa főtitkári tisztének ellátásával.

TENGERENTÚL

Washington székhellyel működik néhány évtizede a The Temple of Understarding nevű nemzetközi szervezet, melynek célja az, hogy a nevelés kérdésében közelebb hozza egymáshoz a világ vallásainak képviselőit. A tavalyi ENSZ-közgyűlés megnyitása alkalmából ünnepélyes istentiszteletet tartottak, melyen minden világvallás képviseltette magát. A szervezet végrehajtó bizottsága az elnökség tagjai közé választotta Toshio Miyake vezető lelkész, aki a világ szellemében dolgozó Konko-Kyo Church of the Izuo főpapja, Osakában, Japánban. Miyake egyháza egyben tagja az IARF-nek is, és személyesen vett részt a tavalyi Montrealeban tartott nemzetközi IARF-kongresszuson.

A baptista világszövetség Ausztráliában tartott tanácskozásán a hazai baptista egyház képviselőiben Laczkovszki János elnök és dr. Nagy József, a baptista teológiai szeminárium dékánja vettek részt. Beszámolójuk a *Béke hírnök* c. lapjában jelent meg.

Burgess Carr kanonok, az Afrikai Egyházak Konferenciájának főtitkára nyári szabadsága alatt Budapestre is ellátogatott. Felkereste a Református Zsinati Tanács elnökségét, ahol dr. Bartha Tibor és Szamosközi István püspök fogadta. Carr kanonokot hivatalában fogadta Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is.

A Lutheránus Világszövetség végrehajtó bizottsága nyílt levelet intézett Vorster dél-afrikai miniszterelnökhöz és kérte, hogy szüntesse meg a faji megkülönböztetést és az afrikai őslakosság elleni kegyetlenkedéseket.

BÖLÖNI Farkas Sándor:
— *Utazás Észak-Amerikában* —
Kriterion kiadás

Mikó Imre gondozásában és bevezetőjével jelent meg 6-ik kiadásban az úti-könyv. Először 1834-ben adták ki Kolozsváron. Demokratikus szelleméért nemsokára tiltott könyv lett — ma iskolában tanítják, mint az első magyarul írott beszámolót Amerikáról.

MAREK Antal:
— *Igy élt Albert Schweitzer* —
Móra kiadás

Az ismert sorozatban megjelent kötet, a humanizmus örök szimbólumává vált A. Schweitzer életútját csak vázlatosan ismerteti, viszont különös figyelmet szentel az „öserdei doktor” munkásságának, nagyszerű portrékat villantva fel környezetéből. Foglalkozik a kórház jelenlegi működésével is, kitűnő képanyaggal egészítve ki a monográfiát.

MARKIS Simon Peretsovics:
— *Rotterdam Erasmus* — Gondolat kiadás, Fordította Farkas János.

Erasmust az európai szellem nagy klasszikusai sorában tartja számon a köztudat — ennek ellenére életművének nagy része mindmáig feldolgozatlan, csak a kutatók szűkebb köre foglalkozott vele. Az író nagy érdeme, hogy az eddig kevésbé vizsgált műveket is vállaltára fogja, részletes tartalmi és gondolati elemzéseket ad róluk, bizonyítva azok korszakos jelentőségét, kiemelkedő értékét. Mindezt rendkívül olvasmányosan, helyenként színpompázóan szellemes stílusban.

SÜTŐ András:
— *Csillag a máglyán* —

című drámáját a Kriterion Kiadó „Itt állók, masként nem tehetek”, a Magvető Kiadó „Egy lócsiszár virágvasárnapja” kötetben jelentette meg. A dráma középpontjában *Kalvin János* és *Szervét Mihály* tragikus párharca áll. Kettőjük harcából a reformáció konkrét állását védő ideológia kerül ki győztesen — a dráma mégis a szervéti tragikumot emeli magasba, a mártírium egyetemes hősiességet ismerve el történelmi érvényűnek.

VILHELM Károly:
— *Festett famennyezetek*. Alakos ábrázolások a XV—XVIII. századi erdélyi templomokban. — Kriterion, 1975.

A kötet szerzője elemző ismertetést ad a XV. század elején ismeretlen mesterek által készített kazettás mennyezetekről éppen úgy, mint a XVIII. században teljes mesterek által készített figurális alkotásokról. A színes tablák számos unitárius templom szép mennyezetét idézik fel: ADAMOS, ENLAKA, HOMORÓD-KARÁCSONYFALVA, NYÁRADSZENTMARTON, DICSŐSZENTMARTON, MÁGYARSZENTBENEDEK, SZENTABRAHAM, SZENTGERICE, OKLAND (Oklandot a szerző tevesen reformátusnak veszi).

A könyv külön érdeme, hogy a munka folyamatát is leírja, valamint az is, hogy betűrendben közli a festő-asztalosok nevét is. Kár, hogy a képek minősége igen gyenge.

Megjelent:

Regi magyar költők tára. XVII. század. Kiadó: A Magyar Tudományos Akadémia, Irodalomtudományi Intézete.

8. kötet. *Bethlen Gabor korának költészete*.
(A sorozatot gyűjtők figyelmébe ajánljuk!)

Husztiné Arkossy Ilona

Megjelent a Keresztény Magvető Kriza emlékszám

Az évforduló alkalmából megjelent 1975. évi 2—3. számot *Kriza János*nak egy kevésbé ismert arcképe vezet be, mely alatt jellegzetes aláírását is megtaláljuk. A tanulmányokat *Kriza „Önéletirata”* vezeti be. Dr. Kovács Lajos püspök a tudós objektivitásával és a dedunoka alázatával emlékezik nagy elődjére Kriza halála századik évfordulóján.

Kriza János fiatal éveiben költőként kezdte irodalmi pályafutását, s a költőt választotta a Magyar Tudós Társaság levelező tagjai közé 1841-ben. Verseiből, melyek a Remény zsebkönyv 1839—41. évi köteteiben jelentek meg, mutatnak be néhányat Mikó Imre válogatásában. A „Vadrózsák” második kötetének anyagát dr. Gergely Pál akadémiai titkár találta meg a második világháború befejezése után az Akadémia pincéjében és Kovács Agnessel együtt rendezte sajtó alá és jelentette meg két kötetben 1956-ban.

Kriza kolozsvári lelkesítő tevékenységét mely 1835-től 1861-ben történt püspökké választásáig terjedt *Szabó Dezső* kolozsvári lelkesítő ismerteti a korabeli jegyzőkönyvek és egyéb adatok alapján. A prédikátor Krizát *Gellért Imre* lelkesítő mutatja be főként a Keresztény Magvetőben megjelent beszédei alapján.

Az emlékkötet legnagyobb formátumú tanulmányát dr. Erdő János professzor írta „Egy névtelen káte 1845-ből” címen, melynek alcíme: Channing E. W. káteja, Kriza János átdolgozásában. Ismeretes, hogy e káte megjelenéséig az unitáriusok *Koncz Boldizsárnak* a XVII. század második felében latin nyelven írt Katechesisét használták. A Channing-Kriza féle káte hét kiadást ért meg, és az utolsó 1939-ben jelent meg. Így évtize-

deken át párhuzamosan használták *Ferencz Jozsejnek* 1864-ben megjelent *Unitárius Katejával*, mely tulajdonképpen igazi alakját csak a harminc 1875. évi kiadásban nyerte el. Ez utóbbi káte átdolgozott kiadását használják a romániai és a magyarországi unitáriusok ma is.

A Channing-Kriza káte első 1845. évi kiadásának címe: „A keresztény vallás elemei kérdések és feleletekben az unitáriusok szerint.” *Erdo Janos* teteiről teteire összehasonlítja Channing eredeti angol szövegét a Kriza által közölt magyar szöveggel s így aprólékosan meg tudta állapítani, hogy az említett káteben mennyi a fordítás, mi az átdolgozás, és mi Kriza betoldása, mely főként a szentlélekről szóló szakaszokban mutatkozott meg. Kriza hozzáadása az unitáriusok jellemzője a vallási türelemről szóló tanítás: Nem szabad gúnyolni azt, ami a más hitűek előtt szent. Ezt Kriza így fogalmazza: „minden jó ügynek, igazságnak előbb vagy később győzedelme leszen, csak el ne csüggedjünk s a lelkes munkában el ne lankadjunk.”

Kriza János és a Keresztény Magvető c. dr. Szabó Árpád, Kriza János „az unitárius ifjúság atyja” c. dr. Izsák Vilmos professzorok írtak szép méltatókat. A Nagyajtáról származott Kriza ottoni emlékeiről a falu mostani unitárius papja *Gál Jenő* ad összeállítást.

Török Aron, *Szabó Dezső* és *Keresztény Sándor* lelkesítő érdekességek történelmi adatokat, leveleket közölnek. Az emlékszámot Kriza „Búcsúzavak” c. egyházi beszéde zárja, melyet családja származása helyén, Torockón mondott Róm. 1,9 alapján.

Reméljük, hogy a Kriza emlékszám később a Keresztény Magvetőt példányonként vásárlók által is kapható lesz.

HIREK

Köszönetünket küldjük elhalt unitárius előfizetőink másvallású özvegyeinek, akik néhai férjük emlékére, továbbra is előfizetőink maradtak. Köztük vannak dr. Gelei Józsefné, dr. Gyulay Zoltánné, Györfli Istvánné, dr. Bölöni Andrásné, dr. Szentpály Kálmánné, Miklós Károlyné és sokan mások. Példájuk buzdítsa híveinket rendszeres előfizetésre.

Halottak napját megelőzően az egyetemes egyház és a budapesti unitárius egyházközség közösen elhelyezi a megemlékezés koszorúját elhalt unitárius nagyjaink budapesti sírjain. Folytattuk azt a kezdeményezésünket is, hogy időnként meglátogatjuk Budapest környékén nyugvó nagyjaink sírját is. Az idén október 30-án, a szödi temetőben dr. Daniél Gábor egykori felügyelő gondnok, és budapesti gondnok sírját kerestük fel. A megemlékezésen jelen volt özv. dr. Daniél Gáborné, dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkesítő.

Dr. Borbély István volt kolozsvári kollégiumi igazgató-tanár, később teológiai professzor, 90 évvel ezelőtt született. Lapunk következő számában — megemlékezésüként — egyik érdekes és tartalmas írásából mutatunk be részletet.

Dr. Varga Béla teológiai professzor, 1938—40. közötti években püspök, 90 évvel ezelőtt született. Egyházi munkásságát egykori tanítványai nagyra becsülik. Hittani előadásából fogunk egy részletet lapunk egyik legközelebbi számában megemlékezésül bemutatni.

Bibliai órákat tartunk a Nagy Ignác u. lelkesítő irodán a következő időpontokban: Jan. 10. és 24., febr. 14. és 28., márc. 14. és 28., a Hőgyes Endre u. lelkesítő irodán jan. 3. és 17., febr. 7. és 21., márc. 7. és 21., mindig hétfői napon, d. u. 6 órai kezdettel.

Konfirmációra jelentkezhetnek a budapesti gyülekezet fiataljai a lelkesítő irodán. Az előkészítés 1977. jan. második vasárnapján kezdődik, d. e. 10 órakor.

Gyülekezeti összejöveteleket a budapesti egyházközségben a szokott időben tartunk.

Dr. Kovács Lajos püspök budapesti hivatalos látogatásáról, lapunk korai lapzártá miatt, csak következő számunkban tudunk beszámolni.

Külföldi hírek

Balázs Ferenc emlékünnepek. 1976. okt. 24-én töltötte volna be Balázs Ferenc 75. életévét. Ezen a napon a tordai Jósika Kör tagjai Vásárhelyi Géza vezetésével megkoszorúzták Mészáros a sírját. Az unitárius egyház okt. 31-én, vasárnap a mészárosi unitárius templomban megemlékezést tartott. Az istentiszteleten Kökös Kálmán árkosi esperes, Balázs Ferenc utóda a mészárosi gyülekezetben, szolgált. A gyülekezeti éneket Péterffy Gyula ny. zenetanár vezette. Dr. Mikó Imre főgondnok meleg szeretettel méltatta Balázs Ferenc egyházi és társadalmi munkásságát. A szép ünnepség Székely Gergely jelenlegi mészárosi lelkesítő zárszavával ért véget. Utána a hívekkel együtt kimentek a temetőbe, és megkoszorúzták Balázs Ferenc sírját. Itt *Benedek Sándor* esperes mondott beszédet. A koszorúzás után a „Balázs Ferenc otthonában” a gyülekezet asszonyai kúr-tóskálással kedveskedtek a közelből és távolról összegyűlteknek. Az ünnepségen részt vett *Béteky Lajosné*, sz. Balázs Ibolya, budapesti lakos, az elhalt testvére, férjével együtt. November 4-én pedig Tordán a Jósika Kör rendezett emlékestet, melyen Balázs Ferenc verseiből szavaltak, nagyváradi színészek közreműködésével részleteket mutatott be *Vásárhelyi Géza*, Balázs Ferenc életmunkáját idéző darabjából. Ugyanekkor dr. Mikó Imre részletet olvas fel Balázs Ferenc és a ma Amerikában élő dán származású felesége közti levelezésből.

Rázmány Mór ny. egyházi főszámvevő — lelkesítő súlyos szenvedés után 71 éves korában elhalt. Özvegyének, gyermekeinek és unokáinak Istentől vigasztalódást kívánunk.

Bélyegsarok

Thomas Jefferson
(1743—1826)

1976. július 4-én volt kétszáz éve annak, hogy megalakult az Egyesült Államok és ezen a napon fogadta el a II. Kontinentális Kongresszus az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatot.

Az ország kialakításában több unitárius vett részt. A Függetlenségi Nyilatkozat szövegező bizottságának öt tagja közül három unitárius, illetve az unitarizmussal rokonszenvező volt, Thomas Jefferson, John Adams és Benjamin Franklin, akik az Államok további sorában nagy szerepet játszottak.

Az unitárius Bölöni Farkas Sándor írta a Függetlenségi Nyilatkozatról, melyet ő fordított magyarra, az „Utazás Észak-Amerikában” c. útleírásában, hogy az „az amerikaiaknak politikai bibliájuk lett; szövege nemcsak közhivatalokban, iskolákban, hanem magánházakban

is a falon függ, mint más országokban a mécsessel megvilágított ikon; július negyediké pedig az Egyesült Államok nemzeti ünnepe.”

Thomas Jefferson 1743-ban született Shadwellben, meghalt Monticellóban 1826. július 4-én. Tizennégy éves koráig apja nevelte, aki akkor meghalt. Három évvel később mint a család feje (anya és hét testvér) beiratkozott az állam egyetlen kollégiumába, ahol oktatói közül kettő, dr. William Small (tudomány) és George Wythe (jog) — egész életére kiható liberális befolyással volt rá.

Igen aktív politikus és jelentős mint építész, nevelő és filozófus is. A szabadságharc kitörésekor Virginia állam kormányzója, majd egyik vezére lett a kongresszusnak. Megfogalmazta az 1776.

július 4-i Függetlenségi Nyilatkozatot. 1785—89-ig Párizsban képviselte hazáját. Hazatérve, élénk részt vett az alkotmány előkészítő küzdelmekben s a föderalista párttal szemben az egyes államok jogaiért szállt síkra. Megalapítója a demokrata pártnak. 1792—94-ig államtitkár Washington oldalán, s nagy érdemeket szerzett a pénz-, súly- és mértékegység, valamint a himlőoltás bevezetésével. 1797-ben alelnök lett John Adams elnök mellett, majd 1801-ben és 1805-ben az Egyesült Államok elnökének választották. E tisztét nyolc évig viselte. Visszavonulása után a tudománynak élt, több jogtudományi munkát írt, Monticello tervezője és építője volt.

Vallási liberalizmusa sok ellenséget szerzett számára abban a korban, amikor a tradicionális egyházak voltak uralmon, amelyek féltve meg akarták tartani politikai hatalmukat. Mivel Virginia államban nem voltak unitárius templomok, ezt írta: „Magamnak kell küzdenem azért, hogy fenntartsam unitárius mivoltomat.”

Unitárius szelleme hatotta át a Függetlenségi Nyilatkozatot, a XVIII. század egyik legjelentősebb dokumentumát, melyben kifejti az ember természetes jogairól szóló tételt, az egyenlőséget és szabadságot.

„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőnek teremtett, az embert Teremtője

elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel, s ezek közé tartozik a jog az életre és a szabadságra, valamint a boldogságra való törekvés. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az emberek kormányzókat létesítettek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzatok beleegyezésén nyugszik.”

Az ember „veleszületett” jogainak ismerése ezzel először jelent meg hivatalos állami dokumentumban, amely jogokat a születő új állam alapelveként ismerete el és nem kevesebbet jelentett ki, mint azt, hogy az államnak kötelessége, hogy polgárai evillági boldogulását segítse. Ez pedig szakítást jelentett az ember céljáról és küldetéséről szóló tradicionális egyházi tanítással.

Thomas Jefferson az Egyesült Államok legnagyobb einökének egyike volt, akinek a tiszteletére a legtoposzó, 21 alkalommal adtak ki bélyeget. Ezek közül kettőt mutatunk be olvasóinknak: az arcképet ábrázoló 1 centes bélyeget és a hitvallásának idézetet ábrázoló 4 centes bélyeget, mely magyarul szabad iratásban így hangzik: „Megesküdtem, hogy harcolni fogok a gondolat szabadság fölött uralkodó zsarnokság minden formája ellen.”

Ha a Függetlenségi Nyilatkozat előírásai kesve és töredekesen mentek is át a gyakorlatba, s ha maga Jefferson hazája ma eltávolodott tőlük, mégis az életnek és a szabadsághoz való jog, a törvényesség biztosítása a kormányok útján s a nép joga a törvénytípro kormányok elűzésére három olyan elv, amely a nepek harcában szabadságukért, függetlenségükért világszerte erove változott.

Dr. Kiss József

Hírek

Családi ünnepség. *Benczédi Domokos* ny. lelkész meglátogatta unokaöccsét, *dr. Benczeai Ferenc* korzeti főorvost és feleségét *Szabó Gabriellát* Hódmezővásárhelyen, szeptember elején. Ezt az alkalmat használták fel arra, hogy családi körben megkeresztelje a család legújabb, hatodik leányát, *Gyongyit*. Egyházi áldásban részesítette a legidősebb leányt, *Gabriellát* és *Berényi Karolyt*, mindketten egyetemi hallgatók. Isten áldását kerjük a család óromére.

Dr. Benczédi Ferenc körzeti főorvos megjavította a hódmezővásárhelyi unitárius gyülekezet imatermének bejáratát, és kimeszeltette a folyosót. Öszinte szívből lakadó áldozataért fogadja öszinte köszönetünket.

Kádár Ferenc ny. hajóskapitány, budapesti presbiter, az egyházi könyvtárnak adományozta *A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története* c. 153 oldalas, 4 ábrával ellátott művét, melyet a *Hajózástudományi Együttműködési Bizottság*, 1975-ben II., kiegészített kiadásban jelentetett meg. Egyházi könyvtárunkban, melyet most *dr. Kaplay Imréné* rendez és gondoz, külön csoportban gyűjtjük unitárius szerzők, nem unitárius vonatkozású műveit is. Köszönjük adományát, és várjuk mások megjelent munkáit is.

Kocsordi gyülekezetünk templomában *Végh Mihály* lelkész vendégkönyvet fektetett fel 1973 júniusában. Abban az évben mintegy félszáz látogató bejegyzése olvasható. 1974-ben már százon felül van az érdeklődők száma. 1976-ban e sorok lejegyzésének napjáig már több mint fél-ezren látogatták meg kocsordi templomunkat, és gyönyörködtek annak az erdélyi templomokra emlékeztető külsejében, belső faragásaiban és festésében. A látogatók száma a csoportos látogatásokkal emelkedett. A látogatók között a hazai társadalom minden rétegét egyformán megtaláljuk, tanulóktól nyugdíjasokig. A látogatók között minden kontinens képviselve volt, Afrikát kivéve. Sajnos, hogy az 1938-ban épült templom tetőszerkezete megromlott, s így az esőzések alkalmával, egyes helyeken beázás rongálja a festett kazettás mennyezetet. Gondoskodnunk kell helyileg és országosan is a tetőzet mielőbbi megjavításáról.

Kecskeméten őszi háláadó istentiszteletet tartott és úrvacsorát osztott *Kelemen Miklós* szegedi lelkész.

HALOTTAINK

Ersek Mária, Katona Lajosné, az Alami Operaház karvezetője, a Színművészeti Főiskola tanára súlyos betegség után elhunyt. Megilletődve idézzük fel azt a sok alkalmat, amikor művészetével teljesebbé tette gyülekezeti összejöveteleinket. Hátramaradottainak öszinte szívből vigasztalódást kívánunk. Temetésén egyházunk is képviselve volt.

Armankó Miklósné, pestlőrinci presbiterünk szeretett felesége, aki férjével együtt évtizedeken át látogatta budapesti gyülekezeti összejöveteleinket, súlyos szenvedés után elhunyt. Férje, leánya, veje és unokai gyászaban öszinte szívből osztozunk. Temetésén egyházunk képviselőiben püspök és több lelkesünk vett részt. Áldott legyen emlékezte.

Kaffaj András mérnök, neves unitárius család sarja, tragikus baleset következtében nenez szenvedés után váratlanul elhunyt 61 éves korában.

Özv. Pálffy Mártonné, sz. Nagy Gizella nov. 10-én, 93 éves korában Budapesten meghalt. Szeretettel emlékezünk nehai férjére, ki évtizedeken át tanára volt a Károlyvárosi Unitárius Kollégiumnak, és számos egyházi enekünk szövegírója.

Herszenyi Ferenc mérnök, 70 éves korában Budapesten elhunyt. A család gyászaban osztozunk.

Gado Sámuel a dunántúli gyülekezet évtizedek óta Polgárdiban lakó presbiter, 61 éves korában elhalt. Nagy részvet mellett temettek el Polgárdiban okt. 14-én. Ket leánya, vejei és unokai gyászaban öszinte szívből osztozunk. A temetési szolgálatot Szász János lelkész vezette.

Ródor Miklós érdemes hívünk, aki az utóbbi években Szombathelyen lakott elhunyt. Temetése okt. 15-án volt Szász János lelkész szolgálatával. Özveggye, gyermekei, unokai és adunokai banatában igaz lelkekkel osztozunk.

Dr. Tanka Dezsóné, szombathelyi szórványgonnokunk felesége elhunyt. Mas lelekezet tagja volt, de Szombathelyre látogató lelkeszeinket évtizedeken át hazánai és asztalianai szeretettel vendégül látta. Férje és nozzatartozói banatában osztozunk.

Fekete Mártonné, Demeter Borbála, meghalt 1976. aug. 10-én, 88 éves korában; **Dr. Szekely Ferenc**, aug. 16-án, 81 éves; **Kovács Zoltán**, szept. 17-én, 56 éves; **Mucsi Sandorné**, Pozson Margit, szept. 19-én, 57 éves; **Herszenyi Ferenc**, okt. 8-án, 70 éves; **Geley Ida**, okt. 14-én, 83 éves; **Kató Ferenc**, okt. 17-én, 73 éves; **Kovács Józsefné**, Borbely Erzsébet, okt. 21-én, 56 éves; **Hricsovsky Endre**, nov. 1-én, 88 éves; **Pavlovsky Antalné**, Barabás Ida, nov. 3-án, 86 éves; **Kisgyörgy Tamás**, nov. 4-én, 76 éves; **Uzóni Jánosné**, Konkoly Margit nov. 9-én, 84 éves; **Iszlai Sándor**, nov. 17-én, 79 éves korában.

Pihenésük legyen csendes! Szeretteiknek vigasztalódást adjon a jó Isten.

UNITARIUS ÉLET
Laptulajdonos
a Magyarországi Unitárius Egyház
Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferenc József
1055 Budapest V., Nagy Ignác u. 4.
Táv.: 113-094.

A szerkesztő bizottság tagjai:
Bajor János és Bencze Márton

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI

215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.
Évi előfizetési díj 36,— forint
Külföldre évi 44,— forint.

INDEX: 25.842

76.2714/2-04 — Zrínyi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bolgár Imre vezérig.